

เรื่องสุบินกุมาร (เรื่องสุบินกุมาร): การศึกษาในมุมมองพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น*

ณัฐวุฒิ แสงพันธ์**

ไกล่รุ่ง อามระดิษ***

รับบทความ: 18 พฤศจิกายน 2566

แก้ไขบทความ: 22 ธันวาคม 2566

ตอบรับ: 25 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษา เรื่องสุบินกุมาร (เรื่องสุบินกุมาร) ฉบับของพุทธศาสนา-บัณฑิตย ประเทศกัมพูชา ในแง่แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชกับความเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น (vernacular religion) โดยนำแนวคิดเรื่อง “อานิสงส์” และ “อัตตะ” มาวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบทางวรรณคดี ผลการศึกษามีข้อเสนอว่าเรื่องสุบินกุมาร นำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องอานิสงส์บวชว่าสามารถช่วยพ่อแม่ให้พ้นจากนรก แล้วไปเกิดบนสวรรค์ได้ ผ่านกลวิธีสำคัญ ได้แก่ การสร้างเหตุการณ์สำคัญ 2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “การศึกษาวรรณกรรมเรื่องสุบินกุมารสำนวนภาษาไทยและสำนวนภาษาอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล สำหรับคำแนะนำอันทรงคุณค่ายิ่งในการพัฒนาบทความชิ้นนี้

** นิสิตหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: ire.nattawut@gmail.com)

*** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: aklairung@hotmail.com)

ภายหลังจากความขัดแย้งเรื่องการบวชระหว่างแม่กับลูก การพรรณานาถสวรรค์ และ บทพุดยีนยันของพ่อแม่ภายหลังได้รับประโยชน์จากการบวชของลูก พร้อมทั้งยังนำเสนอ แนวคิดเรื่องการบวชเป็นประโยชน์สูงสุด ผ่านการใช้สัญลักษณ์อันสื่อถึงคตินิยมและ บทคร่ำครวญของตัวละครแม่ ผลการศึกษายังพบอีกว่า *เรื่องสุบินกุมาร* มีกระบวนการ ปรับให้เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นใน 3 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) การประมวลองค์ประกอบจากวรรณคดีพุทธศาสนาและเรื่องเล่าในท้องถิ่น 2) การตีความเรื่องการบวชว่าเป็นบุญและการเชื่อมโยงเรื่องกรรมกับระบบครอบครัว และ 3) การสร้างความน่าเชื่อถือและโน้มน้าวใจโดยใช้กลวิธีการประพันธ์แบบวรรณคดี พุทธศาสนา *เรื่องสุบินกุมาร* สะท้อนลักษณะความเป็นวรรณกรรมเฉพาะถิ่นในการให้ คุณค่าเกี่ยวกับการบวชว่าเป็นหนทางในการได้รับการศึกษาและตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ตลอดจน *เรื่องสุบินกุมาร* ยังได้รับการจัดเป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับสามเณรใน สังคมวัฒนธรรมเขมร

คำสำคัญ: สุบินกุมาร, อานิสงส์บวช, พุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น

*Soben Komar: A Study on the Concept of Vernacular Buddhism**

Nattawut Sangpun**

Klairung Amratisha***

Received: November 18, 2023

Revised: December 22, 2023

Accepted: December 25, 2023

Abstract

This article aims to study the story of *Soben Komar*¹ published by the Buddhist institute of Cambodia in terms of its main idea of the merit of

* This article is part of a doctoral dissertation entitled “A Study of Subin Kuman in Thai and Other Languages in Mainland Southeast Asia”. The author would like to express his gratitude to Dr. Klairung Amratisha and Assistant Professor Dr. Kanya Wattanagun for their insightful and constructive comments to develop this article.

** Ph.D. Candidate, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University (Email: ire.nattawut@gmail.com)

*** Lecturer, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University (Email: aklairung@hotmail.com)

¹ ผู้วิจัยสะกดชื่อภาษาอังกฤษของเรื่องสุบินกุมารสำนวนภาษาเขมรตามอักขรวิธีของพุทธศาสนบัณฑิตยสถานและเพื่อให้สะดวกแก่การสืบค้น แต่ในชื่อวิทยานิพนธ์นั้นได้เปรียบเทียบจากชื่อในแต่ละภาษา และใช้การสะกดตามการออกเสียงในภาษาไทย อันเป็นสำนวนภาษาหลักที่ใช้ศึกษาในวิทยานิพนธ์ การสะกดชื่อเรียกภาษาเขมรของเรื่องสุบินกุมารสำนวนภาษาเขมรในบทความนี้จึงต่างจากที่ปรากฏในชื่อวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

ordination as interpreted by the concept of vernacular Buddhism. It is found that the main idea, i.e. the merit of ordination can save the monk's parents from hell, is presented through two important incidents coming after the conflict between the mother and the son, the descriptions of heaven, and the parents' dialogues of confirmation after benefiting from their son's ordination. In addition, the supporting idea, namely the merit of ordination being the ultimate merit, is also presented through the use of symbols of Dharma and the lamentation of the mother. It is also found that the texts of *Soben Komar* have three important processes of vernacularization: 1) the compilation of elements from Buddhist literature and local narratives, 2) the interpretation of ordination as a form of merit and the connection of Karma with the system of kinship to negotiate with local beliefs and values, and 3) the use of Buddhist literary conventions to create faith and persuasiveness. The local characteristic of *Soben Komar* could be seen in the emphasis on the value of ordination as a chance to gain an education and to show gratitude to one's parents. The story of *Soben Komar* is also regarded as an ideal for novice monk Cambodian culture.

Keywords: Soben Komar, merit of ordination, vernacular Buddhism

บทนำ

เรื่องสุบินกุมารเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่เสนอแนวคิดสำคัญว่าด้วยประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท หากลูกชายได้บวชแล้วย่อมทำให้พ่อแม่พ้นจากอบายภูมิไปเกิดบนสวรรค์ โดยมีโครงเรื่องกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่กับลูกชายในเรื่องการบวช จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า เรื่องสุบินกุมารแพร่หลายในท้องถิ่นของไทย รวมไปถึงดินแดนใกล้เคียงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ทั้งในกัมพูชา พม่า ลาว และมณฑลยูนนานในจีน เช่น ในภาคกลางพบ *สุบินคำกาพย์* ฉบับกรมศิลปากร ส่วนภาคใต้พบเรื่อง *สุบินสำนวนเก่า* ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในมณฑลยูนนานพบเรื่อง *อานิสงส์โขคำ* เป็นต้น

ที่ประเทศกัมพูชา กวีได้นำเรื่องสุบินกุมารมาประพันธ์เป็นวรรณคดีประเภทศาสนาแปลง² ฉบับที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายและใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาคือ *เรื่องสุบินกุมาร (เรื่องสุบิธกุยาม)* ซึ่งพุทธศาสนบัณฑิตยจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2501³ โดยไม่ปรากฏผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่มีนักวิชาการสันนิษฐานว่าอาจมีที่มาจากเรื่องสุบินกุมารสำนวนภาษาไทยที่ ประพันธ์ขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 (Walker, 2018, p. 483) *เรื่องสุบินกุมาร* ฉบับนี้มีเนื้อหาดำเนินกับสุบินคำกาพย์ ฉบับกรมศิลปากรของไทย (วิฤตา ทิพย์วิเศษ, 2564)

² ศาสดาแปลง (សាស្ត្រាប្បេង) คือ วรรณคดีประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเด่นในการแสดงแนวคิดทางพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการให้ความบันเทิง (ศานติ ภัคติกำ, 2550) โครงเรื่องของศาสนาแปลงมักแสดงการพบและการพลัดพรากของตัวละครสำคัญ และการกลับมาพบความสุขในตอนท้ายเรื่อง อันเป็นผลมาจากแนวคิดเรื่องกรรมเป็นสำคัญ ตัวละครหลายตัวในศาสนาแปลงโดยเฉพาะพระโพธิสัตว์ได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างการประพฤติดีและมีคุณธรรมของคนในสังคมเขมร (Amratisha, 1998)

³ ในฉบับที่พิมพ์ระบุว่า พ.ศ. 2502 ไม่ปรากฏปีคริสต์ศักราช ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจตรงกับ พ.ศ. 2501 ของไทย เนื่องจากประเทศกัมพูชานับปีพุทธศักราชเร็วกว่าไทย 1 ปี

เรื่องสุบินกุมาร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์ประกอบด้วยคำประพันธ์จำนวน 287 บท ใช้ฉันทลักษณ์ 3 ชนิด แต่งสลับกันไป ได้แก่ บทพราหมคติ บทพิณอล และบทกากคต⁴ วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่งในสังคมวัฒนธรรมเขมร เพราะนอกจากจะใช้เป็นหนังสือแบบเรียนสำหรับหัดอ่านหนังสือของเด็กในสมัยโบราณแล้ว ยังใช้สอนศีลธรรมทางพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏข้อความในคำนำหนังสือ *เรื่องสุบินกุมาร* ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์ว่า

...เรื่องสุบินกุมาร เป็นวรรณคดีที่กวีเขมรประพันธ์ขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณ โดยใช้คำประพันธ์หลายชนิด เช่น บทกากคต เป็นต้น ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่แต่ง วัดต่าง ๆ นิยมให้เด็กที่มาศึกษาในวัดได้หัดอ่าน หลังจากอ่านจบาบต่าง ๆ แล้ว เช่น จบาบกุรม จบาบเกรติกาล จบาบพากยจาส์ จบาบบุรุต จบาบสรี จบาบตรีเนติ เป็นต้น เพื่อให้เด็กรู้หนังสือและนิทานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและประเพณีของชาวเขมร... (*เรื่องสุบินกุมาร*, 1958, น. ก)

จากคำนำข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการใช้ *เรื่องสุบินกุมาร* เป็นแบบเรียนให้เด็กหัดอ่านหนังสือ โดยอ่านหลังจากที่อ่านวรรณคดีประเภท “จบาบ”⁵ ได้แล้ว *เรื่องสุบินกุมาร* จึงมีบทบาทในการศึกษาในสมัยโบราณ ดังที่ชิง หุก จี (2007) อธิบายว่า วัดเป็นศูนย์กลางความรู้ในสังคมเขมรตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ตามประเพณีแต่โบราณ เด็กชาย

⁴ ฉันทลักษณ์ทั้ง 3 ชนิดนี้ เป็นฉันทลักษณ์ที่กวีเขมรใช้แต่งวรรณคดีมาแต่โบราณ บทพราหมคติมีข้อบังคับคล้ายคลึงกับกาพย์ยานี บทพิณอลมีข้อบังคับคล้ายคลึงกับกาพย์ฉับ และบทกากคตมีข้อบังคับคล้ายคลึงกับกาพย์สุรางคนางค์ (ลี งามแดง, 1960; ศานติ ภักดีคำ, 2541)

⁵ จบาบ (ច្បាប់) เป็นชื่อเรียกประเภทวรรณกรรมคำสอนทางพุทธศาสนาของกัมพูชา จบาบมีทั้งที่ใช้สอนคนทั่วไป และบุคคลเฉพาะกลุ่ม เช่น ผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก ข้าราชการ ฯลฯ ในสมัยโบราณเด็กที่บวชเป็นสามเณรจะต้องเรียน “จบาบ” เรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติตนให้เหมาะสม (Jacob, 1996, p. 28)

อายุประมาณ 12-15 ปี จะบวชเป็นสามเณรเพื่อตอบแทนคุณมารดา และเมื่ออายุครบ 20-21 ปี ก็จะเป็นบวชเป็นภิกษุเพื่อตอบแทนคุณบิดา ในการบวชเรียนนั้น พบข้อมูลที่ยืนยันว่ามีการใช้เรื่องสุบินกุมารในการศึกษา กล่าวคือเมื่อสามเณรรูปหนึ่งบวชที่วัดเทพประณม พระครูได้สอนให้อ่านศาสตราหรือคัมภีร์ไบลานต่าง ๆ ได้แก่ จบาบกรรม จบาบเกรติกาล หงสยนต์ พระชินวงส สุบินทกุมาร และทสชาติ ส่วนในปัจจุบัน เรื่องสุบินกุมารก็ยังมีบทบาทอยู่ในสังคม ดังพบว่ามีมีการถ่ายทอดผ่านศิลปะหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุบินกุมารที่วัดวิหารหลวง จังหวัดดโงมมูม (Roveda & Yem, 2009) และมีการแสดงเป็นละครบาสัก⁶ โดยคณะร้สมัประทีป เป็นต้น

เนื้อเรื่องของ *เรื่องสุบินกุมาร* ฉบับที่ใช้ในการศึกษา กล่าวถึงเด็กชายคนหนึ่งชื่อ สุบินกุมาร ภายหลังจากบิดาซึ่งเป็นนายพรานเสียชีวิตไป สุบินกุมารได้ไปเล่นกับสามเณรและปรนนิบัติพระเถระจนเกิดศรัทธาที่จะบวช จึงไปขอลามารดาไปบวชเป็นสามเณร มารดาห้ามมิให้บวช โดยรำพันถึงความรักของตนที่มีต่อบุตร รวมทั้งความยากลำบากในการเป็นสามเณร แต่สุบินกุมารยังยืนยันความตั้งใจของตน ทำให้ถูกมารดาตัดแม่ตัดลูก สุบินกุมารจึงกลับไปหาพระเถระและได้บวชในที่สุด

วันหนึ่ง ขณะที่มารดาของสุบินกุมารนอนหลับอยู่ในป่า ยมบาลได้จับวิญญาณของมารดาลงไปให้พระยายมไต่สวน เมื่อไปถึงพระยายมถามนางว่าเคยทำบุญหรือไม่ นางตอบว่านางไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ พระยายมโกรธมากจึงสั่งให้ยมบาลนำนางไปโยนลงไนไฟนรก เมื่อนางเห็นสีของไฟนรกเหมือนสีจีวรของลูก ก็นึกได้ว่าลูกชายของตนได้บวชเป็นสามเณรในพุทธศาสนา นางจึงอธิษฐานขอให้บุญที่ลูกชายได้บวชช่วยคุ้มครองตน จนบังเกิดดอกบัวทองผุดขึ้นกลางกองไฟมารองรับนางไว้ เมื่อพระยายมทราบว่าลูกของนางได้บวชก็กล่าวสรรเสริญและให้พาวิญญาณของนางกลับมาสู่โลกมนุษย์ดังเดิม ตั้งแต่

⁶ ละครบาสัก คือ ละครประเภทหนึ่งของกัมพูชาที่นำอิทธิพลด้านศิลปะการแสดงจากหลายวัฒนธรรม เช่น จีนและเวียดนาม มาผสมผสานกับการร้องเพลงเขมรโบราณ ละครบาสักมักนำนิทานพื้นบ้าน ตำนาน ชาดก หรือวรรณกรรมโบราณเรื่องต่าง ๆ มาแสดง ถือเป็นละครที่ได้รับความนิยมมากในหมู่ผู้ชมชาวกัมพูชา (อภิญา ตะวันออก, 2563)

นั้นมา มารดาก็หันมาเลื่อมใสในพุทธศาสนาและได้ไปเกิดบนสวรรค์ หลังจากนั้น สุบินสามเณรได้บวชเป็นพระภิกษุเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อพ้นจากการเป็นเปรตและได้ไปเกิดบนสวรรค์เช่นเดียวกัน (เรื่อง *สุบินทุมมาร*, 1958)

อนึ่ง จากการสำรวจวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า นอกจากเรื่องสุบินทุมมารที่มีโครงเรื่องแสดงปมขัดแย้งในเรื่องอานิสงส์บวชตามข้างต้นแล้ว ยังมีวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องอื่นที่มีชื่อคล้ายกันอีก ได้แก่ *มหาสุบินชาดก* ซึ่งมีที่มาจากนิบาตชาดก เนื้อเรื่องกล่าวถึงความฝัน 16 ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศล และ *สุบินชาดก* ใน *ปัญญาสชาดกสมรสาย* (บรรณาสงฆาตภิกขุสาธนา) อีกด้วย (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2558) เนื้อเรื่องของสุบินชาดกกล่าวถึงเด็กชายคนหนึ่งที่ถูกพระภิกษุเก็บมาเลี้ยงและได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองที่ยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม ทั้งมหาสุบินชาดกและสุบินชาดกมิได้มีโครงเรื่องที่แสดงปมขัดแย้งในเรื่องการบวชแต่อย่างใด

แม้ว่า *เรื่องสุบินทุมมาร* จะนำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์ของการบวชในพุทธศาสนาว่า การที่ลูกบวชนั้นสามารถช่วยพ่อแม่ให้พ้นจากนรกและการเกิดเป็นเปรตแล้วได้ไปเกิดบนสวรรค์ แต่จากการศึกษาแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชในพระไตรปิฎก ยังไม่ปรากฏแนวคิดที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่เรื่องสุบินทุมมารนำเสนอ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า เรื่องสุบินทุมมารได้แสดงแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่นำเสนอคติทางพุทธศาสนาแบบศาสนาพื้นถิ่น ตลอดจนในสังคมเขมรมีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติตนที่เคร่งครัด และมีการจำแนกคำสอนตามเพศและสถานภาพอย่างเป็นระบบ ดังจะเห็นได้จากการมีวรรณคดีคำสอนบุรุษ คำสอนสตรี คำสอนสามเณร คำสอนบุตร และคำสอนลูกหลาน ซึ่งน่าสนใจว่าเรื่องสุบินทุมมารได้นำเสนอแบบแผนความประพฤติต่อผู้คนในสังคมเขมรอย่างไร ดังนั้น บทความนี้จะศึกษาวรรณกรรมเรื่องสุบินทุมมาร โดยนำแนวคิดเรื่องศาสนาพื้นถิ่นมาเป็นกรอบในการศึกษา เพื่ออธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏในเรื่อง

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

เลโอนาร์ด นอร์แมน พริมิอาโน (Leonard Norman Primiano) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเรื่องศาสนาพื้นถิ่น (vernacular religion) ว่า ศาสนาพื้นถิ่นคือการแสดงออกทางศาสนาหรือวิถีปฏิบัติที่พบได้ในชีวิตประจำวัน โดยมุ่งพิจารณาการแสดงออกของศาสนิกชนในระดับปัจเจก เพราะเห็นว่าแต่ละคนต่างมีวิธีการเข้าใจศาสนาแตกต่างกัน ทำให้การแสดงออกทางศาสนาย่อมมีความหลากหลาย (diversity) แนวคิดทฤษฎีเรื่องศาสนาพื้นถิ่นนี้จะมุ่งศึกษา “ศิลปะทางศาสนา” (arts) อันหมายถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น จิตรกรรม พิธีกรรม วัตถุมงคล เป็นต้น เพราะเชื่อว่าศิลปะทางศาสนาอาจสะท้อนวิถีปฏิบัติจริงในสังคมของศาสนิกชนได้มากกว่าปรัชญาทางศาสนา ด้วยเหตุที่ “ศิลปะทางศาสนา” อาจมีการแสดงออกได้หลายรูปแบบ ทำให้ต้องบูรณาการความรู้แบบสหวิทยาการมาศึกษาร่วมด้วย เพื่อจะได้เข้าใจถึงความหมายของการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ของศาสนิกชนมากยิ่งขึ้น (Primiano, 1995)

ทฤษฎีเรื่องศาสนาพื้นถิ่นเสนอว่า ในแต่ละรูปแบบของการแสดงออกทางศาสนา อาจมีความคิดความเชื่อที่หลากหลายปะปนกันอยู่ แต่ไม่จำเป็นต้องประเมินว่าความเชื่อเหล่านั้นขัดแย้งกันหรือไม่ หรือถูกต้องสอดคล้องตามหลักธรรมของศาสนาหรือไม่ เนื่องจากหลักธรรมและปรัชญาของศาสนาก็เป็นมิติหนึ่งของประเพณีความเชื่อที่นักวิชาการและนักเทววิทยาให้ความสนใจ ส่วนการตีความของศาสนิกชนทั่วไปและวิถีปฏิบัติในชีวิตจริงก็เป็นอีกมิติหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสนาไม่แพ้กัน พริมิอาโนเสนอให้ใช้คำว่า “vernacular religion” เพราะคำว่า “vernacular” มีความหมายหลายแง่ ทั้งความเป็นพื้นถิ่น ความเป็นส่วนตัว ลักษณะเฉพาะของชาวพื้นเมือง โดยเฉพาะในประเทศหรือท้องถิ่น ตลอดจนหมายถึงการสื่อสาร ความคิด และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมที่มีบริบทเฉพาะ (Primiano, 1995, p. 42) อีกทั้งการใช้คำว่า “vernacular” ยังเป็นการหลีกเลี่ยงการตัดสินเชิงคุณค่าที่แฝงมากับการแบ่งศาสนาออกเป็นสองระดับ คือ ศาสนาทางการ (official religion) และศาสนาชาวบ้าน (folk religion) และเพื่อสื่อ

ถึงการศึกษาที่มีได้ทำเพื่อบอกว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก แต่เป็นการศึกษาวิธีคิดและวิถีปฏิบัติจริงของศาสนิกชนในระดับปัจเจก

ทฤษฎีเรื่องศาสนาพื้นถิ่นจึงเป็นการศึกษา “กระบวนการ” ของการตีความศาสนาของศาสนิกชนทั่วไปโดยที่ไม่ตัดสินเชิงคุณค่า เพราะในแต่ละศาสนาย่อมมีการแสดงออกที่เกิดจากการตีความและความเข้าใจที่ต่างกันในระดับปัจเจกบุคคล ในทุกศาสนาย่อมมีความเป็นพื้นถิ่นปะปนอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทหน้าที่ คำสอน ประเพณี และพิธีกรรม เพราะวิถีปฏิบัติทางศาสนาย่อมผ่านการตีความของศาสนิกชน (Primiano, 1995)

ในการศึกษาวรรณกรรม *เรื่องสุบินกุมาร* ซึ่งเป็นศิลปะทางศาสนาประเภทหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการแสดงออกทางความเชื่อผ่านการตีความของศาสนิกชนในสังคมวัฒนธรรมเขมร ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทฤษฎีเรื่องศาสนาพื้นถิ่นมาเป็นกรอบในการศึกษา ทั้งในแง่ของการพิจารณาแนวคิดสำคัญของเรื่องที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบต่าง ๆ ทางวรรณคดี เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก ฯลฯ เปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยไม่ตัดสินในเชิงคุณค่า แต่จะมุ่งศึกษากระบวนการตีความวรรณกรรมเรื่องนี้ให้สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมทางสังคม

แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาความหมายของคำว่า “อานิสงส์” รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ “อัตถะ” ในพุทธศาสนาซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องอานิสงส์ จากนั้นจึงจะกล่าวถึงอานิสงส์จากการบรรพชาอุปสมบทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยศึกษาจากพระสูตรและพระคณา 2 เรื่อง คือ *สามัญญผลสูตร* และ *อนุปฺพทิกถา* แต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

1. “อานิสงส์” และ “อัตถะ”

คำว่า “อานิสงส์” มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “อานิสฺส” *พจนานุกรมภาษาบาลี-อังกฤษ* ของสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Text Society) ให้ความหมายไว้ว่า “praise

i.e. that which is commendable, profit, merit, advantage, good result, blessing in or from (c. loc.).” (1925, p. 101) ส่วน ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (2513) ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกันว่า “...คุณอันไหลออกยิ่ง, คุณ, คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิิตย์แห่งผล...” (น. 118) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) อธิบายความหมายของ “อานิสงส์” เพิ่มเติมไว้ว่า “อานิสงส์” หมายถึง ผลดีหรือผลที่น่าปรารถนาอันได้จากกรรมดี โดยคำว่า “อานิสงส์” นั้นหมายถึงผลดีเท่านั้น “อานิสงส์” ใช้ร่วมกับคำว่า “ผล” ได้ แต่มีความหมายต่างจาก “ผล” ที่อาจหมายถึงได้ทั้งผลดีหรือโทษ และตรงข้ามกับคำว่า “วิบาก” ที่หมายถึงผลร้าย (น. 543)

ใน *เรื่องสุบินกุมาร* มีการใช้คำว่า “อานิสงส์” ร่วมกับคำว่า “ผล” และสมาสกับคำว่า “ผล” เป็น “ผลานิสงส์” เช่น

เตชะผลอานิสงส์ผง เปตรวัจเจญผดง บานเฟิงเทาเกิดสัวรคณา⁷

(คำแปล-ด้วยเตชะผลอานิสงส์ เปรต (บิดา) จึงหลุดพ้น และได้ไปเกิดบนสวรรค์) (*เรื่อง สุบินกุมาร*, 1958, น. 21)

เหตุผลานิสงส์ อญบานบัวสทงร่ สีลสุทธธลาไกล

บิเรปณิบัติน์ อาจารย์ปรไพ ผลเนาะแองโน บิเพญไอยยล่

(คำแปล-เหตุจากผลานิสงส์อันข้า (สุบินกุมาร) ได้บวชและถือศีลบริสุทธิ์สูงส่ง ประณีตรับใช้พระอาจารย์อย่างดี ผลของการบำเพ็ญนั้นจึงบังเกิดให้เห็น) (*เรื่องสุบินกุมาร*, 1958, น. 17)

⁷ ในบทความฉบับนี้จะถ่ายทอดตัวบทภาษาเขมรออกมาเป็นตัวอักษรไทยตามหลักการถ่ายทอดภาษาเขมรของ กาญจนา นาคนกุล (2564) แล้วจะแปลเป็นร้อยแก้วภาษาไทยกำกับไว้ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจตัวบทภาษาเขมรได้

เมื่อศึกษาเรื่องอานิสงส์ในพระไตรปิฎกพบว่า คำว่า “อานิสงส์” ยังปรากฏการใช้ร่วมกับคำว่า “อัตถะ” อีกด้วย พจนานุกรมภาษาบาลี-อังกฤษ ของสมาคมบาลีปกรณ์ ให้ความหมายของ “อัตถะ” ไว้ว่า “...result (or cause), profit, attainment. Cp. semantically Fr. chose, Lat. causa] 1. interest, advantage, gain; (moral) good, blessing, welfare; profit, prosperity, well-being...” (Pali Text Society, 1925, p. 24) ส่วน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559, น. 110) อธิบายความหมายของ “อัตถ” ว่า “อัตถะ หรือ อรรถ (ประโยชน์, ผลที่มุ่งหมาย, จุดหมาย, ความหมาย-benefit; advantage; welfare; aim; goal; meaning)”

จะเห็นได้ว่า “อัตถะ” มีความหมายคล้ายคลึงกับ “อานิสงส์” โดยเฉพาะความหมายเกี่ยวกับประโยชน์ ผลดี และผลที่มุ่งหมาย คำทั้งสองนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กัน ดังพบการใช้คำว่า “อัตถะ” ร่วมกับ “อานิสงส์” ใน *กัมมัตถิยสูตร* ซึ่งพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอานิสงส์ของศีล พระพุทธเจ้าตรัสตอบถึงความว่า “...อิติ โข อานนท กุสลานิ สีลานิ อวิปปฏิสารตานิ อวิปปฏิสารานิสฺสานิ⁸ อวิปปฏิสารโ ปมุชชตโต ปามุชชานิสฺโส . . .”⁹

เมื่อพิจารณาความหมายของคำและการใช้ในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยเสนอว่า ทั้งสองคำอาจมีนัยที่แตกต่างกันในด้านกระบวนการทัศน์ คือ “อัตถะ” แสดงถึงประโยชน์ที่เป็น “จุดมุ่งหมาย” อันเป็นกระบวนการทัศน์ที่มุ่งออกไปจากตัวผู้กระทำ ส่วน “อานิสงส์” ตาม

⁸ ทำตัวหนาเน้นข้อความโดยผู้วิจัย

⁹ ข้อความภาษาบาลีข้างต้นหมายถึง “...อานนท ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์...” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ล. 24, น. 3) จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาไทยแปลคำว่า “อัตถะ” มาเป็นคำว่า “ผล” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นกลวิธีในการแปลที่ต้องหลีกคำเพื่อแปลความหมายของคำว่า “อัตถะ” โดยคำว่า “ผล” ปรากฏการใช้ร่วมกับ “อานิสงส์” อยู่แล้ว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาข้อความดังกล่าวคู่กับข้อความภาษาบาลี จึงจะพบว่า “อัตถะ” และ “อานิสงส์” ปรากฏการใช้ร่วมกัน

รากศัพท์หมายถึงคุณที่ไหลกลับมา จึงแสดงกระบวนการทัศน์ของ “สิ่งที่ได้รับกลับมา” เข้าหาตัวผู้กระทำ ดังนั้น จากตัวอย่างใน *กัมตถียสูตร* อาจอธิบายได้ว่า เมื่อผู้ใดมีศีลย่อมมีอวิปฏิบัติสารเป็นประโยชน์ที่มุ่งหมาย และย่อมได้รับอวิปฏิบัติสารเป็นประโยชน์กลับมา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559, น. 110-111) ได้ประมวลความหมายของ “อตถะ” และจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 คืออตถะที่มีความหมายในแง่การเรียงลำดับเวลา ได้แก่ “ทิฏฐธัมมิกัตถะ” (ประโยชน์ในโลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น) “สัมปรายิกัตถะ” (ประโยชน์ในภพหน้า, ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป) และ “ปรมัตถะ” (ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน) ส่วนกลุ่มที่ 2 คืออตถะที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้ได้รับประโยชน์ ได้แก่ “อตตัตถะ” (ประโยชน์แก่ตน) “ปรัตถะ” (ประโยชน์แก่ผู้อื่น) และ “อุภยัตถะ” (ประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย)

ผู้วิจัยจะนำความหมายของ “อตถะ” ทั้ง 2 กลุ่มข้างต้นมาศึกษาเรื่องอานิสงส์บวชใน *เรื่องสุบินกุมาร* ว่าอานิสงส์ที่น่าเสนอในเรื่องเป็นอานิสงส์แบบใดบ้าง อันจะทำให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างกับที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

2. แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร

สามัญญผลสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบทในพุทธศาสนา ดังความหมายของคำว่า “สามัญญผล” ที่หมายถึง ผลแห่งความเป็นสมณะ *สามัญญผลสูตร* อยู่ในคัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ในพระสุตตันตปิฎก มีเนื้อหาวาดด้วยประโยชน์ที่ได้จากการครองตนเป็นสมณะเพศและบำเพ็ญสมณธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ล. 9, น. 48-86)

เนื้อหาใน *สามัญญผลสูตร* เป็นการสนทนาระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับพระพุทธเจ้า พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามพระพุทธองค์ว่า “*พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่*” พระพุทธองค์ทรงตอบโดยอธิบายประโยชน์ในปัจจุบันของการเป็นสมณะในพุทธศาสนาและการบำเพ็ญสมณธรรมตามคำสอนของพระองค์ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับ อานิสงส์แห่งความเป็นสมณะที่

เกิดขึ้นในระดับแรก คือ การที่ผู้บวชพ้นจากสถานะและหน้าที่ทางโลก ได้แก่ การพ้นจากความเป็นทาส การพ้นจากการเป็นขาวนา และการเป็นคหบดีที่ต้องเสียภาษีบำรุงรัฐ อาณิสสแห่งความเป็นสมณะที่จะได้รับเป็นลำดับที่สอง คือ การได้ศึกษาสิกขาบท อันทำให้บุคคลเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล กุศลกรรม สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ และเป็นผู้สันโดษ อาณิสสแห่งความเป็นสมณะที่จะได้รับเป็นลำดับที่สาม คือ เมื่อบริบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ผู้บวชจะละนิวรรทั้ง 5 ได้ และได้ฌานทั้ง 4 ชั้น ได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน และอาณิสสแห่งความเป็นสมณะที่จะได้รับเป็นลำดับสุดท้าย คือ ผู้บวชจะได้รับญาณทั้ง 8 ตั้งแต่วิปัสสนาญาณไปจนถึงญาณที่สำคัญที่สุดคือ อาสวักขยญาณ ซึ่งเป็นญาณที่สามารถกำจัดอาสวะหรือกิเลสอันเป็นขยะออกไปจากจิตใจจนหมดสิ้น ผู้นั้นก็จะสำเร็จเป็นอริยบุคคล พระพุทธองค์ตรัสในตอนท้ายว่า “ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์” ในปัจจุบันข้ออื่นจะ “ดีกว่าและประณีตกว่า” การได้อาสวักขยญาณนี้ไม่มีอีกแล้ว (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ล. 9, น. 84)

เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดเรื่อง “อัตตะ” ในพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า สามัญญผลสูตร เน้นการนำเสนออาณิสสของการบรรพชาอุปสมบทในแง่ของลำดับเวลา ทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) คือ พ้นจากสถานภาพทางโลก ต่อมาคือประโยชน์ในภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) คือ ได้เข้าถึงศีล ละนิวรร และได้ฌาน ส่วนประโยชน์ระดับสูงสุด (ปรมาตมะ) คือ การได้อาสวักขยญาณ อันเป็นญาณแห่งการนิพพาน ส่วนในความหมายของผู้รับอาณิสสนั้นปรากฏเพียงประโยชน์เฉพาะตนเองหรือ “อัตตัตถะ” เท่านั้น

3. แนวคิดเรื่องอาณิสสที่ปรากฏในอนุปพพิกขา

อนุปพพิกขา เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าจะแสดงแก่บุคคลทั้งหลายเป็นลำดับแรก เมื่อบุคคลผู้นั้นมีจิตตั้งมั่นในพระธรรมคำสอนแล้วก็จะแสดงอริยสัจ 4 เป็นลำดับถัดไป อนุปพพิกขา กล่าวถึงประโยชน์ที่พึงได้จากการนับถือพุทธศาสนาทั้ง 5 ประการ ได้แก่

เรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษแห่งกาม และเรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม หรือ “เนกขัมมานิสังสกถา”

เนื้อหาของ *อนุบุพพิกขา* มีการเรียงลำดับความสำคัญของธรรม คือ เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึง “ทาน” เป็นลำดับแรก และ “ศีล” ในลำดับถัดมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการทำทานและรักษาศีลเป็นขั้นต้น จากนั้นบุคคลผู้นั้นก็จะได้อานิสงส์แห่งทานและศีล คือ การได้ไปเกิดบนสวรรค์ (อาทิตย ชีรวณิชย์กุล, 2552, น. 43-44) หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมขั้นสูงขึ้น คือ การแสดงโทษแห่งกาม และเนื้อหาขั้นสูงสุด คือ “เนกขัมมานิสังสกถา” หรือการออกบวช

พจนานุกรมภาษาบาลี-อังกฤษ ของสมาคมบาลีปกรณ์ ให้ความหมายของ “เนกขัมมะ” ว่าหมายถึง “...giving up the world & leading a holy life, renunciation of, or emancipation from worldliness, freedom from lust, craving & desires, dispassionateness, self-abnegation, Nibbāna...” (Pali Text Society, 1925, p. 377) ความหมายของ “เนกขัมมะ” จึงหมายถึง การออกไปจากโลก การสละทางโลก การพ้นจากกิเลสตัณหา แล้วมุ่งไปสู่นิพพาน

อนุบุพพิกขา เรียงลำดับให้อานิสงส์แห่งการออกจากกามหรือการบวชนั้นอยู่ในลำดับท้ายสุด ซึ่งอาจเป็นการสื่อว่าการบวชนั้นเป็นธรรมขั้นสูงสุดเหนือการทำทาน การมีศีล และการเห็นโทษของกาม เพราะการบวชเป็นการออกจากทางโลกแล้วมุ่งไปสู่นิพพาน *อนุบุพพิกขา* ได้แสดงให้เห็นว่าประโยชน์ที่ได้จากการบวชเป็นประโยชน์ขั้นสูงสุดหรือ “ปรมัตถะ” ที่อยู่เหนือประโยชน์จากการทำทานและการมีศีลในขั้นต้น และเหนือการได้เกิดบนสวรรค์ในชั้นกลาง

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องประโยชน์แห่งการบรรพชาอุปสมบทที่ปรากฏใน *สามัญญผลสูตร* และ *อนุบุพพิกขา* มีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะการมุ่งนำเสนอว่าประโยชน์ของการบวชคือนิพพาน อันเป็นประโยชน์ขั้นสูงสุด ดังที่ *สามัญญผลสูตร* ได้จัดลำดับการได้อาสวักขยญาณไว้ในขั้นสูงสุด และ *อนุบุพพิกขา* ได้จัดเรื่องเนกขัมมานิสัง-

สาวไว้ในลำดับสุดท้ายเช่นกัน อีกทั้งคำว่า “อาสวัภยญาณ” และ “เนกขัมมานิสังสา” ก็ต่างหมายความว่านิพพานเช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชใน *เรื่องสุบินกุมาร*

แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชเป็นแนวคิดสำคัญที่นำเสนอใน *เรื่องสุบินกุมาร* ผ่านการนำเสนอความขัดแย้งระหว่างทัศนะของแม่ที่เน้นเรื่องความรักและต้องการให้ลูกแทนคุณ โดยมองว่าการทิ้งแม่ไปบวชจะทำให้แม่เกิดความทุกข์และเป็นการอกตัญญู ส่วนทัศนะของสุบินกุมารนั้นเป็นเรื่องของศรัทธาในพุทธศาสนา โดยมองว่าการบวชก็เป็นการทดแทนคุณได้ *เรื่องสุบินกุมาร* ได้มีการตีความแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ต่างไปจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อประนีประนอมกับทัศนะทางโลก

ในส่วนนี้จะแบ่งการวิเคราะห์แนวคิดออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ แนวคิดหลักเรื่องอานิสงส์บวชกับประโยชน์แห่งการช่วยพ่อแม่ให้พ้นจากนรก และแนวคิดรองคือการนำเสนออานิสงส์บวชในฐานะประโยชน์สูงสุด มีรายละเอียดดังนี้

1. อานิสงส์บวชกับประโยชน์แห่งการช่วยพ่อแม่

เรื่องสุบินกุมาร นำเสนอแนวคิดหลักว่า อานิสงส์จากการบวชสามารถช่วยพ่อแม่ให้พ้นจากนรกได้ กล่าวคือ *เรื่องสุบินกุมาร* ได้เน้นประโยชน์ที่เกิดแก่พ่อแม่ผ่านกลวิธีสำคัญคือ การสร้างเหตุการณ์สำคัญที่อานิสงส์บวชช่วยแม่ให้พ้นจากนรกและช่วยพ่อให้พ้นจากการเกิดเป็นเปรต ส่วนอีกกลวิธีหนึ่งคือ การใช้คำพูดของตัวละครแม่และพ่อที่กล่าวสรรเสริญอานิสงส์บวช

ประการแรก แนวคิดหลักเรื่องอานิสงส์บวชกับการช่วยพ่อแม่ได้นำเสนอผ่านเหตุการณ์อันเป็นจุดสูงสุดของเรื่อง คือ การที่อานิสงส์บวชจากลูกบันดาลให้เกิดดอกบัวทองมารองรับแม่ให้พ้นจากไฟนรก ดังคำว่า

ยมภูบาลโจลงนางกนฺธเกลิง	ณุกมาสผุสเลิง	ปรมาณปุนกรารชรถ
เดชผลผนวสปรากฏ	ททวลเชิงผคต์	อิตปิรนทตเพียณา

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

นางฐิตเลอสุวรรณปทุมมา เตชะสีลา สุบินบานบัวสามเณร

(คำแปล-ยมบาลโยนนางลงในเพลิง (นรก) ดอกบัวทองขนาดเท่ากงล้อราชรถก็
ผุดขึ้นมารองรับ (นาง) ไว้ให้พ้นจากทุกข์ทรมาน ด้วยเดชแห่งผลบุญในการบวชอย่าง
แท้จริง นางสถิตเหนือสุวรรณปทุมมาด้วยเดชแห่งศีลที่สุบินได้บวชเป็นสามเณร) (เรื่อง
สุบินทกุมาร, 1958, น. 14)

เมื่อนางกลับมายังโลกมนุษย์แล้ว นางยังได้มาสรรเสริญอานิสงส์ที่สุบินกุมารได้
บวชว่า ผลที่ลูกบวชนั้นได้ขจัดทุกข์และโทษที่แม่ได้รับไปหมดสิ้น ดังนี้

เตชะผนวสนอกอุตม ทุขุโทสทรคม รหุตลูตมโกโง

นางทัวญยัเหียถาผง โอgunมตายโง อนกขาพินังมตายณา

(คำแปล-เดชที่ได้บวชลูกอันอุดม ทุกข์โทษอันหนักยากก็ลายหายไปสิ้น นาง
(แม่) ก็ร้องให้คร่ำครวญว่า โอ้ลูกแม่ ลูกคือที่พึ่งของแม่) (เรื่อง สุบินทกุมาร, 1958, น.
16)

ในตอนที่สุบินกุมารบวชเป็นสามเณรนั้น สุบินกุมารยังได้แสดงให้เห็นว่า แม้น
บวชแล้วแต่ก็ยังสามารถทำหน้าที่แทนคุณและดูแลแม่ได้ ดังจะเห็นได้จากการนำอาหารที่
ได้รับจากการบิณฑบาตมาให้แม่ด้วย ดังความว่า

อนกแตงสงวาด ยกบิณฑบาต จิณจีมมาตา

อุสสาห้อส่อย ลีเคยูอาตมา พ็ไอยมาตา ชาทุกขติจเหีย

(คำแปล-ท่าน (สุบินกุมาร) หมั่นเพียรนำอาหารบิณฑบาตมาเลี้ยงมารดา
อุตสาห์ทนลำบากกาย ไม่ให้มารดาเป็นทุกข์แม้สักน้อยเลย) (เรื่อง สุบินทกุมาร, 1958, น.
19)

ส่วนประโยชน์ที่ฝ่ายพ่อได้รับนั้น ปรากฏในตอนที่เปรตพ่อมาขอให้สุบินกุมารช่วยตน โดยพ่อนั้นเป็นนายพรานมาก่อน ต่อมาได้เสียชีวิตแล้วเกิดเป็นเปรตเพราะบาปที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ใน *เรื่องสุบินกุมาร* กล่าวถึงสภาพอันทุกข์เวทนาของเปรตพ่อว่า

อญมุกเกิตชาเปรตเหี้ย	ทล่ทุกข์พิเสียบ	เวรานุเวียรพนล็ก
แต่งจํารุกสาป้ออิก	สพพโถงฉีฝึก	แตขทูนึงฉามแองโง
สูมอวกโปรสอาพุกผง	โอयर่วจเนมมดง	อพิชาเปรตเนฉนา
อาพุกมานอนกแองชา	พนัก่ออาตมา	อนกช่วยอาพุกฉาบโง

(คำแปล-ข้า (พ่อ) มาเกิดเป็นเปรตแล้ว เผลยทุกขไม่สร้างชา บาปเวรกรรมอันหนักหนาสาหัส ได้แต่รออยู่แสนนาน ทุกวันนี้ได้แต่กินตึมน้ำหนองน้ำเลือดของตัวเอง ขอท่าน (สุบิน) โปรดสงเคราะห์พ่อให้พ้นจากการเป็นเปรตด้วยเถิด พ่อนี้มีท่านเป็นที่พึ่ง พานักแก้ตน ท่านช่วยพ่อเร็วเถิด) (*เรื่อง สุบินกุมาร*, 1958, น. 20-21)

นอกจากความตอนต้นที่บรรยายว่าพ่อของสุบินกุมารไปเกิดเป็นเปรตที่ต้องกินแต่น้ำเลือดน้ำหนองของตนเองแล้ว ความตอนท้ายยังเป็นคำพูดของเปรตพ่อที่วิงวอนให้ลูกช่วยตนให้พ้นจากสภาวะเปรตโดยเร็ว มีการใช้คำว่า “พานัก” คล้ายกับคำที่แม่ใช้ “พานึง” อันหมายถึง ที่พึ่งที่พานัก หลังจากสุบินกุมารได้บวชเรียนแล้ว ผลบุญก็ค่อยยังประโยชน์ให้เปรตพ่อคลายจากความทุกข์ตามลำดับ และในที่สุดสุบินกุมารก็กวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้พ่อได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ในที่สุด ความตอนหนึ่งว่า

กาลโถงม้วยอนกบานฉลง	ผนวสอวกแองโง	อาพุกบานบริโศคบาย
อนกเรียนสูตรมนตสวาทยาย	ธมมผงท่างผาย	จํารินเมตตภาวนา
อาพุกบานธูธอาตมา	รสายทุกขา	บานฉุเริงผิงมกเนแอง

(คำแปล-เมื่อวันที่ท่านได้ฉลองการบวชนั้น พ่อก็ได้กินข้าว เมื่อท่านเรียนสวดมนต์ และสวดธรรมทั้งหลาย ได้เจริญเมตตาภาวนา ตัวพ่อก็ได้บรรเทาและคลายทุกข์จนได้เดินขึ้นมา ณ ที่นี้) (*เรื่อง สุบินกุมาร*, 1958, น. 21)

จะเห็นได้ว่า ตัวเรื่องได้แสดงเหตุการณ์ที่อานิสงส์แห่งการบวชเณรนั้นช่วยให้แม่พ้นจากนรก และอานิสงส์จากการบวชพระช่วยให้พ่อพ้นจากการเกิดเป็นเปรต คติเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏใน *เรื่องสุบินกุมาร* อันเป็นการแบ่งอานิสงส์จากการบวชที่เกิดขึ้นแก่แม่และพ่อว่ามีระดับต่างกัน สอดคล้องกับการอ้างว่าพระพุทธเจ้าได้เทศนาถึงการแบ่งจำนวนกัปที่ได้จากการที่ลูกบวชในตอนท้ายเรื่อง ดังความว่า

สมเด็จจกควา แสดงเสด็จเทศนา คาถาบ้านบพ
ถาไหภิกษุเออ จูรคณาเยิงผุด สดาดบมมกัณต์ ผลพนัวสเนาะณา
...

นรอนกณา มานจิตตชระถลา ปราธนาปนบง
บับสกุณปฐส สบปฐสเสนห์สนง ชาสามเณรโห่ง บานผลปรำบี
บานชาภิกษุไถล สิลสมปรไฟ เลิสสามเณรขมิ
ผลเนะจรีน เฟิงเจรีนชาถมิ เบ็นิงสรฐี โสฬสกลบโห่ง
ชนินชนก นิงบานโสยสุข บริบูรณกลง
นิงบานรู่เภา แลงทุกขเนาะผง บานภูจบัณง สทธาล้างขลา

(คำแปล-สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงเทศนาคาถาสืบว่า ภิกษุเออ จงฟังธรรมเทศนาถึงผลพวง...ชนผู้ใดมีใจใสสะอาด ปราศจากมลทินสร้างบุญโดยให้ลูกชายผู้เป็นที่รักบวชเป็นสามเณร ผู้นั้นจะได้รับผล 8 กัป หากให้บวชเป็นภิกษุ มีศีลงดงาม ผลนั้นจะมีมากกว่าสามเณรยิ่งนัก กล่าวได้ว่าถึง 16 กัป บิดามารดาจะได้เสวยสุขโดยบริบูรณ์ จะได้พ้นจากความทุกข์ตามที่ท่านปรารถนา ด้วยศรัทธาอันแรงกล้า) (*เรื่อง สุบินกุมาร*, 1958, น. 24-25)

กลวิธีกำแนกอานิสงส์ให้ต่างกันเช่นนี้ก็เป็นหนึ่งในกระบวนการตีความแนวคิดเรื่องการบวชให้มีความเป็นพื้นถิ่น และช่วยทำให้แนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นด้วยวิธีการคำนวณเป็นตัวเลขออกมา

2. การนำเสนออานิสงส์บวชในฐานะประโยชน์สูงสุด

การนำเสนออานิสงส์บวชในฐานะประโยชน์สูงสุด เป็นแนวคิดรองที่ปรากฏในเรื่อง *สุบินกุมาร* โดยกล่าวว่าการบวชทำให้ตัวผู้บวชและพ่อแม่ของผู้บวชได้รับการขัดเกลาจิตใจและได้เข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นประโยชน์ในระดับ “ปรมาตมะ” ที่คล้ายคลึงกับในพระสูตร สามารถแบ่งเป็นการวิเคราะห์ประโยชน์สูงสุดที่เกิดแก่ตัวละครพ่อแม่และตัวละครลูกได้ดังนี้

2.1 ประโยชน์สูงสุดที่เกิดแก่ตัวละครพ่อแม่

เรื่องสุบินกุมาร นำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชว่ามีประโยชน์ในการขัดเกลาจิตใจของพ่อแม่ผู้บวชผ่านโครงเรื่องและปมขัดแย้งของเรื่อง โดยตัวละครพ่อแม่ได้หันมาศรัทธาพุทธศาสนาในที่สุด รวมทั้งยังปรากฏผ่านองค์ประกอบทางวรรณคดีประการต่าง ๆ ในเรื่อง ดังนี้

2.1.1 การใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อศีลธรรมในพุทธศาสนา

สืบเนื่องจากการเน้นเรื่องประโยชน์ที่พ่อแม่ได้รับ *เรื่องสุบินกุมาร* ได้ใช้สัญลักษณ์หลายประการเพื่อสื่อว่าอานิสงส์แห่งการบวชในพุทธศาสนา นอกจากจะช่วยให้พ่อแม่พ้นจากนรกแล้ว ยังสามารถช่วยกล่อมเกลาจิตใจของพ่อแม่ได้ด้วย โดยการโน้มน้าวให้เห็นว่า การนับถือพุทธศาสนาคือหนทางเพื่อเริ่มต้นตัดกิเลส อันจะนำไปสู่นิพพานในที่สุด ผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ป่า แม่น้ำ ฟืน แก้วมณี และดอกบัว

การกล่าวถึงป่าในเรื่องนี้ปรากฏ 2 ครั้ง ได้แก่ ในตอนต้นเรื่อง ก่อนที่แม่ของสุบินกุมารจะให้กำเนิดสุบินกุมาร ได้ฝันว่าตนเดินเข้าไปในป่าและเกิดหลงป่าจนถึงแม่น้ำสายหนึ่งแต่ก็ข้ามไปไม่ได้ ทันใดนั้นฤๅษีตนหนึ่งเหาะมาจากป่าหิมพานต์ ถือแก้วมณีอันสุกสว่างมามอบให้นาง นางได้ใช้แก้วมณีดวงนั้นนำทางจนออกจากป่าได้ในที่สุด เมื่อนางตื่นขึ้นมาจึงได้เล่าความฝันให้ผู้เฒ่าผู้แก่ฟัง ท่านผู้เฒ่าทำนายว่าจะได้ลูกชายที่มีบุญมาเกิด ดังนั้น เมื่อลูกชายของนางเกิดมา นางจึงตั้งชื่อลูกด้วยเหตุความฝันนั้นว่า “สุบินกุมาร”

ปาปรากฏอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากที่นางตัดแม่ตัดลูกกับสุบินกุมาร แล้วสุบินกุมารก็ไปบวชเป็นสามเณร วันหนึ่งนางได้เดินเข้าป่าไปหาฟืนและเผอิญกลับไปไต่ต้นไม้ด้วยความเหนื่อยอ่อน ขณะนั้นเป็นเวลาที่ยมบาลรับคำสั่งจากพระยายมให้มาตรวจตราโลกมนุษย์ แล้วมาพบแม่ของสุบินกุมารนอนอยู่ไต่ต้นไม้ก็ทราบทันทีว่าเป็นหญิงร้าย จึงจับนางลงนรกทันที แต่นางก็รอดพ้นจากไฟนรกเพราะอาณิสสที่ลูกได้บวชบันดาลให้เกิดดอกบัวทองรองรับนางไว้

“ปา” ในวรรณกรรมเรื่องสุบินกุมารอาจสื่อความหมายถึง “ปากิเลส” หรือ “การติดอยู่ในกิเลสอันเป็นเครื่องร้อยรัด” ทำให้ “การออกจากปา” หมายถึง “การละกิเลสเพื่อออกจากเครื่องร้อยรัด” โดยเริ่มจากการตัดสิ่งร้อยรัดออกเสียทีละประการ ตามความในพระไตรปิฎกที่ได้ให้ความหมายของ “นิพพาน” ว่าในแง่หนึ่งหมายถึง “การออกจากปา” หรือ “ปราศจากปา” ดังความตอนหนึ่งในคาถาธรรมบท มรรควรรค แห่งพระสุตตันตปิฎกว่า

...ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตัดปา แต่อย่าตัดต้นไม้เพราะภัยย่อมเกิดจากปา เธอทั้งหลายครั้งตัดปาและหมู่ไม้ในป่าแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีปายูธเกิด トラบใด บุรุษยังไม่ตัดหมู่ไม้ในป่าแม้เพียงเล็กน้อยในสตรีทั้งหลายตรานั้น เขาย่อมมีใจผูกพันเหมือนลูกโคที่ยังดื่มนมมีใจผูกพันในแม่โค ฉะนั้นเธอจงตัดความรักของตนเหมือนตัดดอกบัวที่เกิดขึ้นในสารถาลงเพิ่มพูนทางแห่งสันติเท่านั้นเพราะพระสุตเจ้าแสดงนิพพานไว้แล้ว... (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ล. 25, น. 120-121)

พระพุทธเจ้าทรงสอนภิกษุโดยใช้ความเปรียบว่าพระนิพพานคือการออกจากปา ภิกษุพึงตัดปาทิ้งเสีย คือตัดกิเลสทั้งมวลให้สิ้นไป มีต้นไม้และหมู่ไม้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงกิเลสต่าง ๆ อีกทั้งยังเปรียบเทียบการยินดีในปาก็เหมือนยังติดอยู่ในสตรี ซึ่งเปรียบกับ

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่โคกับลูกโค โดยนัยนี้อาจตีความได้ว่าภิกษุจะต้องตัดกองกิเลส แม้แต่ความผูกพันที่มีต่อมารดาที่ต้องตัดด้วย พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าการตัดป่านั้นต้องเริ่มจากการตัดหมู่มัถิละหุมุ ดังเช่นหมู่มัถิละหุมุหนึ่งคือกิเลสเกี่ยวกับสตรี และหมู่มัถิละหุมุอื่นก็คือกิเลสอย่างอื่น การตัดหมู่มัถิละหุมุหนึ่งเป็นการเพิ่มพูนทางแห่งสันติคือเข้าใกล้นิพพานไปตามลำดับ เมื่อตัดหมู่มัถิละหุมุได้หมดก็คือตัดป่า สิ้นแล้วซึ่งกิเลสทั้งปวง ผู้นั้นก็จะถึงนิพพาน ดังนั้น เมื่อนำพิจารณากับ *เรื่องสุบินกุมาร* การบวชจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการตัดป่า

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541) กล่าวถึงความหมายของ “นิพพาน” ว่า หากแปลตามตัวอักษรนั้นมาจากคำอุปสรรคว่า “นิ” หมายถึง “ออกไป หมดไป ไม่มี” และคำว่า “วาน” แปลว่า “พัด ไป เครื่องร่อนพัด” “นิพพาน” จึงหมายถึง “การพ้นจากเครื่องร่อนพัด หรือพ้นจากกิเลสทั้งปวง” และยังสามารถแปลว่า “ปราศจากป่า” ได้ เพราะป่าคือปาลิเลส รวมทั้ง “นิพพาน” ยังใช้เป็นกริยาของไฟ การดับไฟ และการดับของร้อนที่ทำให้เกิดไฟ “นิพพาน” จึงสามารถหมายถึง การดับร้อน สงบ เย็นใจ ได้อีกทางหนึ่งเช่นกัน (น. 261-262)

จากความหมายข้างต้น ป่าจึงสื่อถึงกิเลสที่ตัวละครแม่มังหลยังหลงอยู่ ซึ่งในที่นี้คือความรักลูกจนไม่อนุญาตให้ไปบวช แม่มังจึงไม่สามารถออกจากป่าได้ และเมื่อไปพบแม่น้ำซึ่งหมายถึงห้วงสังสารวัฏก็ไม่สามารถข้ามไปได้ อีกทั้งการที่นางเข้าป่าไปหาพินอันเป็นสัญลักษณ์ของกิเลส เพราะพินทำให้เกิดความร้อนและไฟ สอดคล้องกับนัยหนึ่งของนิพพานที่หมายถึงการดับของร้อนที่ทำให้เกิดไฟ

สัญลักษณ์ข้างต้นเป็นการเน้นย้ำว่าตัวละครแม่มังมิมีฉันทิฐิหลงมัวเมาในกิเลส ในที่นี้คือความรักความอาลัยในตัวลูก แม่มังจึงยังตัดป่าไม่ได้ และสื่อว่าการบวชเป็นหนทางที่ดีที่สุด เพราะสามารถทำให้นางออกจากป่าและพ้นจากนรกมาได้ ซึ่งหมายถึงการที่เริ่มต้นละกิเลส รวมทั้งสิ่งที่ช่วยนางให้ออกจากป่าในความฝันคือแก้วมณีของฤๅษี และพ้นจากนรกได้เพราะดอกบัวที่เกิดจากอานิสสที่ลูกได้บวชอันอาจตีความได้ว่าแก้วมณีและดอกบัวนั้นสื่อถึงพุทธศาสนา ดังนั้น ประโยชน์แห่งการบวชก็คือการที่ได้เริ่มตัดกิเลสไปทีละน้อย โดยมีนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุด

2.1.2 บทพรรณนาความโศกเศร้าของแม่

เรื่องสุบินกุมาร มีลักษณะเด่นที่การประพันธ์บทพรรณนาความโศกเศร้าขนาดยาวของตัวละครแม่เมื่อทราบว่าลูกจะไปบวช โดยกล่าวว่าเหตุผลที่ไม่อยากให้ทิ้งแม่ไปบวชนั้นเพราะแม่รักลูกมาก เช่น

เป้บาเทาบัวสบาต์	ภูจกุนสทวพราต์เมว
สมมตายนิงโสกผสา	เนากัพราแตมนาก่แง
โออญมานเวรา	บาบอพิบุราณเพรง
เทิบอิหฺวเนะแง	กุนสงสารพเณาเหีย
...	
โออญชาทุกขไกร	ราล่แซโถงสิ่งจ้แบง
เสาะสูนยฎาจ้สงแวง	พเเนะเทาครบเวลา
ภูจสทวเขียบกบباس	เสาดพราต์ปราสกุนพ้งา
จากเจญพิอุรา	รงเวราพัตราเสเปีย
นิงแสรกนิงสุทะสทะ	นิงบระเทามกเหีย
สมโสกๆพิเสเปีย	ชาทุกขเทียงอส์กาลโง
อิหฺวกุนกัพรา	นิงขลาดขลาเทาขามตง
โอยมตายแตงเสาหมง	ทล่ทุกขทาล่ชีวิตกสย
กุนเอี่ยมตายนสรหาญ	บทบาเพญจิตมตายนไกร
เมตจฎาจ้อาลัย	เทาบัวสวัญอิหฺวเหีย

(คำแปล-การที่ลูกไปบวชนั้นก็ประจจุลกสัตว์พลัดจากแม่ ทำให้แม่นี้ต้องคร่ำครวญหวนให้อยู่แต่เพียงผู้เดียว โอ้ตัวข้านี้ มีบาปเวรแต่ปางก่อน บัดนี้ลูกสุดที่รักจึงไม่อยู่เสียแล้ว โอ้ข้านี้เป็นทุกข์หนัก ทุกเดือนทุกวันต้องอยู่ผู้เดียว อ้างว้าง และถูกทิ้งให้อยู่คนเดียวตั้งแต่บัดนี้ต่อไปทุกเวลา ลูกจากไปบวชก็เหมือนกับแม่นี้เป็นนกกตัวน้อยอันลูกผู้เป็นที่รักพลัดพรากไปจากอูรา ต้องทนทุกข์ไม่มีวันสบาย จะกรี๊ดร้องทูลนทราญดิ้นรนไปมา มีแต่

ความโศกและเป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา ในยามนี้เจ้าลูกกำพร้าจะจากไป ทิ้งให้แม่พบแต่ความเศร้าหมอง ทนทุกข์ไปตราบนานชีวิตจะหาไม่ ลูกเอ๋ย แม่รักลูกสุดหัวใจ ทำไมลูกจึงตัดอาลัยไปบวชเสียแล้ว) (เรื่อง *สุบินทุมาร*, 1958, น. 7-8)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นบทคร่ำครวญของแม่ แสดงความโศกเศร้าที่จะต้องอยู่คนเดียวเพราะลูกตัดอาลัยทิ้งแม่ไปบวช ข้อความนี้สอดคล้องกับความฝันเรื่องป่า เพราะแสดงให้เห็นว่าแม่ยังอยู่ใน “ป่า” คือ ยังมีกิเลส มีความรักความอาลัยในตัวลูกที่ยังตัดไม่ได้ ขณะที่ลูกนั้นตัดกิเลสได้แล้วจึงตัดสินใจไปบวช ส่วนการที่แม่หวังว่าจะไม่มีผู้คอยปรนนิบัติอาจนุমানได้จากวัตรปฏิบัติของสุบินทุมารที่สั่งให้แม่อยู่บ้าน ห้ามเข้าป่าอีกแล้วสุบินทุมารก็นำอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตมามอบให้แม่ทุกวัน

จะเห็นได้ว่า การประพันธ์บทครวญที่เน้นความโศกเศร้าอาลัยขนาดยาว เป็นการเน้นย้ำถึงการที่แม่เป็นผู้มีมิจฉาติฐิ โดยยังติดอยู่ในเครื่องร้อยรัดซึ่งในที่นี้คือความรักความอาลัยในตัวลูกชาย แม่จึงยังไม่สามารถตัดความอาลัยที่ลูกจะไปบวชได้ ในขณะที่ลูกสามารถตัดได้แล้ว ดังจะเห็นการใช้คำของกวีที่ใช้คำว่า “ภูัจ” ที่แปลว่า “ตัด” อยู่หลายแห่งในบทครวญ บทครวญจึงแสดงถึงกิเลสคือความผูกพันที่แม่ยังตัดไม่ได้

โดยนัยนี้ การบวชจึงเป็นวิธีการที่จะช่วยชำระจิตใจของพ่อแม่ผู้บวชให้ห่างไกลจากกิเลสได้ เพราะในที่สุดตัวละครแม่ก็ประจักษ์ในอานิสงส์บวช และเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาด้วยการจัดพิธีฉลองบวชให้กับลูกในตอนท้ายเรื่อง

2.1.3 การใช้คำและความเปรียบเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของอานิสงส์บวช

ในเรื่องสุบินทุมารสำนวนภาษาเขมร ปรากฏคำที่แสดงความหมายว่า การบวช มีอานิสงส์หรือมีคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่อยู่หลายคำ เช่น *คุณผนัวลไกร* (*คุณแห่งการบวชอันยิ่งใหญ่*), *คุณพนลิกพนลิตสธาร* (*คุณอันพันลิกพันลือทิสธาร*), *ผลปรไพเพก* (*ผลอันดีงามยิ่ง*), *คุณเนาะธงนไกร* (*คุณอันหนักยิ่ง*), *ผลปรเลิรเลิสลล* (*ผลอันประเสริฐเลิศ*) เป็นต้น ดังตัวอย่างในตอนเมื่อสุบินทุมารได้ฟังแม่เล่าเหตุการณ์ในนรกแล้ว สุบินทุมารได้

กล่าวสรรเสริญคุณของอานิสงส์บวชว่า “คุณเนามหาธงน์” อันหมายถึง “คุณนั้นหนักยิ่ง” และจะทำให้ได้สมบัติชั้นสูงสุด คือ นิพพาน ดังความว่า

เหตุผลานิสงส อญฺบานบัวสทฺร่ง สีลสุทฺธธลาไกล
บ่เรืปรณิปัตน์ อาจารย์ปรไพ ผลเนาะแองไน บ่เพญไอยยล่
สีลเอี่ยมานคุณ **คุณเนามหาธงน์** อิตแอมทิम्मุล่
นิงแกลงนิงถลิ่ง ชมซึ่งคิตยล่ อาจไอยบานดล่ สมบัติดินิพพาน
(คำแปล-ด้วยเหตุที่ผลานิสงส์อันซ้ำ (สุบินกุมาร) ได้บวช ทรงศีลบริสุทธิ์
ปรณิบัติรับใช้พระอาจารย์ ผลจึงบังเกิดให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ กรรมดีที่ทำ (ในที่นี้
หมายถึงการบวช) นั้นมีคุณหนักยิ่งนัก ไม่มีสิ่งใดมาเทียบเทียม พ้นพรรณนา พ้นการวัด
คุณความดีนี้สามารถให้หนทางถึงนิพพานสมบัติ) (เรื่อง *สุบินทกุมาร*, 1958, น. 17)

ในตอนท้ายเรื่อง ฝ่ายบิดานั้นก็ได้รับการช่วยเหลือจากสุบินกุมารจนพ้นจาก
การเป็นเปรตไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์เช่นกัน ทั้งสองได้เกิดเป็นเทพอยู่ในวิมานอัน
งดงามยิ่ง มีสมบัติพัสถานและนางบริวารเหลือคณา กวีได้เปรียบเทียบความยิ่งใหญ่ของ
อานิสงส์บวชกับความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติในโลกว่าไม่มีสิ่งใดจะมาเทียบได้ดังนี้

มินคีนิงอนกฏไท บทกุนรัตนไกล อญเอนกบัวสชุนมก
เทาะนิงคนคิตริกก ยกปรีถพิมก นิงผุทิมพ์บานเสาสเปีย
ยกทีกสมุทรมกเหีย ถลิ่งพิบานเหีย เทาะปีนุรยกพระสุเมรุ
ถลิ่งคุณอนกสุบินมหาเถร พ์ปรแหลแฌร พ์ภูจพิเสมผองคณา
(คำแปล-(อานิสงส์ที่บังเกิดขึ้นในครั้งนี้) มิใช่ใครอื่น ลูกแก้วของข้าเอง ท่านบวช
ส่งให้ แม้่นาคิดจะยกเอาแผ่นดินมาเทียบ ก็ไม่อาจเทียบได้ เอน้ำทะเลมาตวงวัดก็มิได้
แม้่นเอาเขาพระสุเมรุมาเทียบวัดก็มีเหมือนมิเท่าคุณของสุบินมหาเถรเลย) (เรื่อง *สุบินท-
กุมาร*, 1958, น. 23)

กลวิธีการพรรณนาข้างต้นทำให้เห็นว่าอานิสงส์บวชมีความยิ่งใหญ่กว่าธรรมชาติทั้งมวล อาจเป็นเพราะช่วยให้แม่พ้นจากการตกนรกและช่วยให้เปรตพ่อได้ไปเกิดเป็นเทวดา การบวชทำให้พ่อแม่หันมานับถือพุทธศาสนาและได้รับบุญจากการที่ลูกชายได้บวช การบวชจึงเป็นหนทางที่จะนำพาผู้บวชและพ่อแม่ให้เกิดบนสวรรค์อันเป็นทางสู่พระนิพพาน

2.2 ประโยชน์สูงสุดที่เกิดแก่ตัวละครลูก

ส่วนประโยชน์ที่สุบินกุมารได้รับนั้น แม้จะไม่ปรากฏรายละเอียดมากเท่ากับการกล่าวถึงประโยชน์ที่พ่อแม่ได้รับ แต่ก็มีกรกล่าวถึงไว้เช่นกัน ดังปรากฏในตอนที่สุบินกุมารไปบวชเป็นสามเณรแล้ว กวีกล่าวว่า

สุบินสามเณร มานจิตตพณฺเฐ ขิลนิงกุสล
จิตตจสงฺวาด บำเพญมคฺคผล ปราณนาโอยฏฺล สมบตฺตินิพพาน
จุลเทศํสนากํ ครูอาจารย์อนก บำเพญสีลทาน
ฏล่ออุปสมบํท ปรตฺติบตฺติแมนมาน จุลเรียนกมฺมฐฐาน บริบูรณจางจบ
ทรงพระวินัย ปรเสริเลสิไกร ปรไฟสายสพพ
เหียนกบานเรียน อสํทางพระอะ- ภิธมฺมโสตจบ ภูจิจิตจินตา
(คำแปล-สุบินสามเณรมีจิตไม่เกียจคร้านที่จะทำกุศล จิตนั้นเฝื่อนในการบำเพ็ญมรรคผล ด้วยปรารภนาให้ถึงสมบัตินิพพาน สุบินกุมารเข้าไปสู่สำนักครูอาจารย์ บำเพ็ญศีลทานจนได้อุปสมบท สุบินกุมารมีวัตรปฏิบัติอันดี ได้เข้าไปเรียนพระกรรมฐานจนครบบริบูรณ์ทุกประการ สุบินกุมารตั้งอยู่ในพระวินัยอันประเสริฐเลิศไกรและสง่างามยิ่งนัก ท่าน (สุบิน) ได้เรียนพระอภิธรรมจบสิ้นตั้งใจ (ปรารภนา)) (เรื่อง *สุบินกุมาร*, 1958, น. 18-19)

สุบินกุมารได้ประโยชน์จากการบวชในการเป็นหนทางที่ทำให้ตนได้รับการศึกษาและเจริญจิตภาวนาตามพระธรรมคำสอน ซึ่งเป็นประโยชน์ที่สอดคล้องกับที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ทำให้ทั้งตัวละครพ่อแม่และตัวละครลูกได้เข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป *เรื่องสุบินกุมาร* ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ กล่าวคือ ประโยชน์ที่ช่วยให้พ่อแม่พ้นจากนรกแล้วไปเกิดบนสวรรค์ เป็นประโยชน์ในระดับโลกียะ ส่วนประโยชน์ในการทำให้พ่อแม่นับถือพุทธศาสนาและตัวสุบินกุมารได้ศึกษาพระธรรมคำสอนนั้นถือเป็นประโยชน์ในระดับโลกุตระ โดยตัวละครทั้งสองฝ่ายต่างได้เข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพานเช่นกัน

หากนำแนวคิดเรื่อง “อัตถะ” มาร่วมวิเคราะห์ด้วยจะเห็นว่า เรื่องสุบินกุมาร นำเสนอเรื่องอานิสงส์บวชในฐานะประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย หรือ “อุภยัตถะ” เพราะตัวละครสุบินกุมารซึ่งเป็นตัวละครที่ออกบวชด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา ได้รับอานิสงส์ที่สอดคล้องกับ *สามัญญผลสูตร* ตั้งแต่การพ้นจากหน้าที่ทางครอบครัวซึ่งเป็นหน้าที่ทางโลก เมื่อบวชแล้วก็ได้ศึกษาพระธรรมคำสอนจนมีศีลบริบูรณ์ และอาจอนุมานได้ว่าน่าจะได้ประโยชน์ในลำดับที่ 3 คือ ได้ฉาน 4 เพราะพูดถึงการเรียนและปฏิบัติกรรมฐาน ส่วนการได้นิพพานนั้นมีได้กล่าวไว้โดยตรง เพราะตัวเรื่องต้องการเน้นไปที่อานิสงส์ที่พ่อแม่ได้รับในสวรรค์มากกว่า ในขณะที่ฝ่ายตัวละครพ่อแม่ก็ได้พ้นจากวิบากในนรกและได้ไปเกิดบนสวรรค์ที่บริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติและความสุขทุกประการ

พุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นในเรื่องสุบินกุมาร

ในบทความนี้จะนิยามความหมายเรื่องพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นโดยอาศัยแนวเทียบจากเรื่องศาสนาพื้นถิ่น (vernacular religion) ว่าหมายถึง ลักษณะของพุทธศาสนาที่ปรากฏในวิถีปฏิบัติของศาสนิกชน มีลักษณะสำคัญในการนำคติพุทธศาสนามาตีความให้สอดคล้องกับความคิดความเชื่อในท้องถิ่น เช่น การผสมผสานแนวคิดคำสอนในพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น การนำองค์ประกอบในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องอื่น ๆ มา

รังสรรค์เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น เป็นต้น และมีการแสดงออกผ่านศิลปะทางศาสนา เช่น จิตรกรรม วรรณกรรม พิธีกรรม เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏใน *สามัญญผลสูตร* และ *อนุปพพิกขา* กับ *เรื่องสุบินกุมาร* แล้วอาจเห็นได้ว่านำเสนอเรื่องอานิสงส์บวชที่ทั้งสอดคล้องและแตกต่างกัน โดยสามารถพิจารณาว่าเป็น “กระบวนการ” ที่ทำให้ *เรื่องสุบินกุมาร* มีลักษณะความเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นได้ดังนี้

1. การประมวลแนวคิดจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ในการนำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวช เรื่องสุบินกุมารได้ประมวลแนวคิดเรื่อง “อตัถะ” และ “อานิสงส์” มาใช้ในการตีความแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชให้เข้ากับเรื่องระบบครอบครัวซึ่งเป็นค่านิยมที่มีความเข้มข้นมากในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Kourilsky, 2022) จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งยังคงนำแนวคิดเรื่องการบวชเพื่อการหลุดพ้นมานำเสนอในเรื่อง ผ่านการใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อถึงศีลธรรม และการใช้บทคว่ำครวญขนาดยาว เพื่อนำเสนอประโยชน์แห่งการบวชในการขัดเกลาจิตใจของพ่อแม่ผู้บวช อาจนับได้ว่าเป็นประโยชน์ระดับโลกุตระที่การบวชเป็นวิธีการนำไปสู่นิพพาน อันถือเป็น “ปรมัตถะ” หรือประโยชน์สูงสุดได้ เพียงแต่ในเรื่องกล่าวถึงเพียงประโยชน์ในขั้นต้นที่ตัวละครพ่อแม่หันมานับถือพุทธศาสนา โดยถือว่าตัวละครได้เข้าสู่หนทางแห่งการไปสู่นิพพานแล้ว

นอกจากนั้น เรื่องสุบินกุมารยังได้ประมวลเอาเรื่องประโยชน์ในระดับโลกียะมานำเสนอไว้ควบคู่กันด้วย ผ่านการนำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวชว่าสามารถช่วยให้พ่อแม่พ้นจากนรกแล้วไปเกิดบนสวรรค์ได้ ถึงแม้ว่าประโยชน์ในระดับโลกียะอย่างการพ้นจากนรกและการได้เกิดบนสวรรค์อาจมิใช่เป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา แต่ก็เป็นคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเช่นกัน ดังตัวอย่างใน *วิมานวัตถุ* และ *เปตวัตถุ* โดยเฉพาะภาพความรื่นรมย์แห่งสรวงสวรรค์ที่ *เรื่องสุบินกุมาร* พรรณนาไว้อย่างละเอียดความบางตอนว่า

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

รีกาลเณาะนา นางอสนีมา บานเทหาเกิดภูล
พิภพสัวฐาน วิมานมณฑล สัวฐานโยชนียล สนโรโพรงพราย
พิจิตรสิ่งมาส รุ่งเรืองภูภาส พัทธวยพิทาย
ฉลุฉลาส์ศรีสุล ภูบ่าจกับูรคางขวยรสมิพรางพราย เนาไตรตรึงสา
มานเทพอปสร สรีสววรรค์บวร ม้วยพานโสธนา
แตงชาสมราប់ บรีอาตมา เจริญร่าถวยชา ปรกรตือตขาน
(คำแปล-วันหนึ่ง นางสิ้นอายุขัย ได้ไปเกิดในสวรรค์ มีวิมานมณฑลสูงหลาย
โยชน์ มีรัศมีพรรณราย วิมานนั้นวิจิตรไปด้วยทอง รัศมีรุ่งเรืองโอภาส ประดับด้วยไพฑูรย์
เพทาย ประดับด้วยยอดตรีศูลแหลมสลักกลดลาย มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในชั้นไตรตรึงส์ มีเทพ
อัปสรสาวสวรรค์หนึ่งพันคอยปรนนิบัติรับใช้ ขับร้องรำถวยอยู่ทุกวันมิได้ขาด) (เรื่อง
สุบินทกุมาร, 1958, น. 19)

นอกจากนี้ยังมีการพรรณนาอย่างละเอียดถึงนางฟ้าที่คอยบำเรอเทพบุตรซึ่งเป็นบิดาของสุบินทกุมาร ดังความว่า

นางขละโสธเกียรแกไกรย	ทรงเครื่องขรมาย	ครกานนัวเครื่องทิพย์ไสย
นางขละเกียรแหโดยไกรย	ลอมุขคัวรไอย	สรพาส์สรพะอ์ส่องค
นางม้วยมุขลอมูรผ่ง	กาน์ผลิตมาสผุส	ครวีกุรวาสกโบส
นางม้วยมุขมาตลอสสร	สักติสมกัฟส	กรกานนัวภณฐีมาส

(คำแปล-บางนางสวมใส่อาภรณ์งดงาม คอยถือเครื่องส่วยทิพย์เดินตาม บาง
นางที่เดินตามนั้นมีใบหน้างดงาม นำหลงรักทุกองค์ นางหนึ่งมีใบหน้าสวยผุดผ่อง ถือพัด
ทองคอยพัดวี นางหนึ่งมีใบหน้าสวยสดงดงาม ดูสูงศักดิ์ มือถือหมอน้ำทอง) (เรื่อง สุบินท-
กุมาร, 1958, น. 22-23)

อานิสงส์ที่ถูกได้บวชบันดาลให้แม่ได้อยู่ในวิมานที่วิจิตรงดงาม ประดับประดาไปด้วยอัญมณี มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในชั้นดาวดึงส์ และมีนางอัปสรคอยปรนนิบัติรับใช้และร้องรำถวาย อาจเป็นการนำเสนอประโยชน์ของการบวชให้เป็นรูปธรรมที่สามารถเข้าใจได้โดยการใช้ทรัพย์สินสมบัติที่มีรูป รส กลิ่น เสียง มาเป็นอุปมาในการนำเสนอ เช่นเดียวกับอานิสงส์ที่พ่อได้รับก็มีลักษณะคล้ายกับอานิสงส์ของแม่ แต่เพิ่มรายละเอียดที่การพรรณนาความงามและหน้าที่ของนางฟ้าแต่ละองค์มากกว่าของแม่ ดังเช่นการพรรณนารูปโฉม นางฟ้าว่างดงามเป็นที่น่าหลงรัก ตลอดจนการปรนนิบัติด้วยการเดินถือถาดเครื่องเสวย หม้อน้ำ และการพัดวี ดังนั้น อาจตีความได้ว่าอานิสงส์จากการบวชเป็นภิกษุแสดงให้เห็นว่ามีอานิสงส์ยิ่งใหญ่กว่าการบวชเป็นสามเณร สอดคล้องกับการอ้างพุทธพจน์ในตอนท้ายเรื่องบวชเณรได้อานิสงส์ 8 กับ ส่วนบวชพระได้อานิสงส์ 16 กับ

เรื่องสุบินกุมาร พรรณนาฉากสวรรค์โดยการกล่าวถึงความงามของวิมานปราสาท ความงามของนางฟ้า และความมั่งคั่งของสมบัติบนันการที่ตัวละครพ่อแม่ได้รับเมื่อได้เกิดในสวรรค์ โดยสอดคล้องกับเรื่องปรมัตถะในฐานะหนทางแห่งนิพพาน แต่มีใช้หมายถึงนิพพานโดยตรง ผู้วิจัยเห็นว่าหากนำเรื่องปรมัตถะมาวิเคราะห์ *เรื่องสุบินกุมาร* ความหมายของปรมัตถะสำหรับพ่อแม่ นั่นคือพุทธศาสนา โดยนัยคือการนับถือพุทธศาสนา การได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ โดยได้มอบให้ลูกบวชเป็นสมณะในพุทธศาสนา นั่นก็คือการได้เป็นพระสงฆ์ หนึ่งในพระรัตนตรัย แล้วลูกก็ได้น้อมนำพ่อแม่เข้ามาสู่ร่มแห่งพุทธศาสนาตามลำดับ ซึ่งยังคงเป็นประโยชน์ในกระแสแห่งนิพพาน

กล่าวโดยสรุป *เรื่องสุบินกุมาร* ได้ประมวลเอาแนวคิดเรื่อง “อัตถะ” “อานิสงส์” และแนวคิดเรื่องการบวชในฐานะประโยชน์สูงสุดมานำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวช โดยจำแนกประโยชน์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในระดับโลกียะ คือ การพ้นจากนรกและการได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนประโยชน์ในระดับโลกุตระ คือ การได้นับถือพุทธศาสนาและการเริ่มละซึ่งกิเลสเพื่อเข้าสู่หนทางแห่งนิพพาน

2. การตีความเรื่องการบวชเป็น “บุญ”

เรื่องสุบินกุมาร เป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นการตีความว่าการบวชเป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังที่กล่าวในส่วนหัวข้อแนวคิดเรื่องการบวชแล้วว่า แนวคิดเรื่องการบวชที่ปรากฏใน *สามัญญผลสูตร* และ *อนุบุพพิกขา* เป็นการมุ่งแสดงความหมายของ “เนกขัมมะ” คือการออกบวชเพื่อแสวงหาการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

ในขณะที่ *เรื่องสุบินกุมาร* นำเสนอว่าการบวชเป็น “บุญ” กล่าวคือ เป็นวิธีการทำบุญแบบหนึ่งของพุทธศาสนิกชน “บุญ” ที่ได้จากการบวชจึงก่อให้เกิดประโยชน์ประการต่าง ๆ ทั้งการบวชเพื่อทดแทนคุณพ่อแม่ การบวชเพื่อการศึกษา และการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ การตีความว่าการบวชเป็นวิธีการทำบุญจึงทำให้การบวชในสังคมเขมรนั้นมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ถ้อยคำและภาษาที่ใช้ในเรื่องสุบินกุมารก็แสดงออกถึงการตีความว่าการบวชเป็น “บุญ” อย่างชัดเจน เช่น

ยมภูบาลโกลนางกนุงเกลิง	ญูกมาสผุสเลิง
ปรมาณปนกงราชรถ	
เตชะผลผนวนสปรากฏ	ท้าวลเชิงผดู่
อิตปรีนทอดเหยียนา	
นางฐิตเลอสวณณปทุมมา	เตชะสีลา
สุบินบานบัวสสามเณร	

(คำแปล-ยมบาลโยนนางลงในเพลิง ดอกบัวทองขนาดประมาณกงล้อราชรถก็ปรากฏขึ้น ด้วยเตชะผลผนวนขปรากฏมารองรับนางไว้ไม่ให้ล้าปาก นางสถิตเหนือสุวรรณปทุมมา เตชะสีลาที่สุบินได้บวชเป็นสามเณร) (*เรื่อง สุบินทกุมาร*, 1958, น. 14)

การใช้คำว่า “เตชะผล” และ “เตชะสีลา” ต่างสะท้อนทัศนคติการมองว่าการบวชเป็นบุญหรือกุศลกรรม เมื่อการบวชเป็นวิธีการทำบุญแบบหนึ่ง บุญอันเกิดจากการ

บวชจึงสามารถอุทิศไปยังบุคคลอื่นได้ โดย *เรื่องสุบินกุมาร* เน้นเรื่องการอุทิศบุญไปยังพ่อแม่ ทำให้มีการจำแนกผลบุญหรืออานิสงส์จากการบวชที่เกิดขึ้นกับบุคคลตามเพศสภาพชายหญิงและตามสถานภาพความสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละสถานภาพจะได้รับผลบุญเป็นจำนวนกับที่ไม่เท่ากัน

เมื่อตีความว่าการบวชเป็นบุญ ใน *เรื่องสุบินกุมาร* ยังนำเสนอเพิ่มเติมอีกด้วยว่า “การบวชเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ที่สุด” เพราะเป็นวิธีการตอบแทนได้สมกับความยิ่งใหญ่แห่งพระคุณของพ่อแม่ และสามารถช่วยให้พ่อแม่พ้นจากนรกได้ ดังที่ปรากฏการเปรียบเทียบยิ่งใหญ่ของธรรมชาติกับความยิ่งใหญ่ของอานิสงส์บวชในหัวข้อข้างต้น จากการตีความว่าการบวชเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ทำให้ *เรื่องสุบินกุมาร* ได้สะท้อนถึงคุณค่าแห่งการบวชอันหลากหลายในสังคมวัฒนธรรมเขมร ได้แก่ คุณค่าในการตอบแทนพระคุณแม่ และการอุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ รวมทั้งการจัดให้ตัวละครสุบินกุมารเป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับสามเณร มีรายละเอียดดังนี้

2.1 คุณค่าแห่งการบวชกับการตอบแทนพระคุณพ่อแม่

จากแนวคิดหลักเรื่องประโยชน์แห่งการบวชที่ทำให้พ่อแม่พ้นจากนรกได้ ทำให้เห็นว่า *เรื่องสุบินกุมาร* มีการตีความว่าการบวชเป็นการทำบุญที่สามารถอุทิศผลบุญนั้นไปช่วยพ่อแม่ได้ ผ่านวิธีคิดเรื่องสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ในเรื่องจึงมีการกล่าวว่าการบวชมีคุณอันยิ่งใหญ่และมีคุณค่าในฐานะวิธีการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ดังความว่า

เหตุเนาะเทิบพระเทศนา	โงยพระคาถา	สรเลิรฐคุณผนวสไกร
อนกแองณาบานบัวสปีไพร	คุณเนาะธงนไกร	เหากตลณูกตเวตี
ขุนเทาพระชนกษะนี	โอยบานสัวสดี	สมบตติสมบุรณปรากฎ

(คำแปล-ด้วยเหตุนี้ พระเทศนาตามพระคาถาได้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการบวชอันยิ่งใหญ่ ผู้ใดได้บวชอย่างงดงาม คุณแห่งการบวชนั้นมีมากหนักหนา เรียกว่าความ

กตัญญูกตเวที อันส่งไปถึงพ่อแม่ให้ท่านมีความสุขสวัสดิ และมีสมบัติอันสมบูรณ์) (เรื่อง *สุบินกุมาร*, 1958, น. 24)

กวีได้อ้างว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสรรเสริญคุณแห่งการบวชไว้แล้วว่า ผู้ใดก็ตามที่ได้บวช การบวชนั้นมีคุณมากนัก ดังที่ตัวบทกล่าวว่า “คุณเนาะจริงนไกร” จึงเรียกได้ว่าผู้นั้นเป็นผู้มี “ความกตัญญูกตเวที” เพราะผลบุญนั้นส่งไปยัง “พระชนกชนนี” ทำให้ท่านมีความสุขสวัสดิและมีสมบัติอันสมบูรณ์พร้อม ด้วยเหตุนี้การบวชจึงเป็นบุญอันยิ่งใหญ่เพราะเป็นการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ โดยการช่วยให้ท่าน “มีความสุขสวัสดิและมีสมบัติอันสมบูรณ์” ด้วยการพ้นจากนรกแล้วได้ไปเกิดบนสวรรค์

ทัศนะเช่นนี้สอดคล้องกับที่ปรากฏใน “วรรณคดีพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น” (vernacular Buddhist literature) ที่แพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่หลายเรื่อง ดังที่ เกรกอรี คูริลสกี (Gregory Kourilsky) กล่าวว่า วรรณคดีพุทธศาสนาที่แพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายเรื่อง โดยเฉพาะวรรณกรรมอันอิงสืบทอดกล่าวถึงผลบุญที่อุทิศให้พ่อแม่และบรรพบุรุษนั้นสามารถทำให้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้ เป็นสิ่งที่ลูกหลานต้องกระทำเพื่อตอบแทน “พระคุณแห่งข้าและน้า” ที่ได้รับในวัยเด็ก โดยวิธีการบวชถือปฏิบัติที่สำคัญมากที่ได้รับการยกขึ้นมาเป็นคำสอนในเรื่องความกตัญญู (Kourilsky, 2022, p. 164)

หากพิจารณาถึงความสำคัญของทัศนะดังกล่าวในสังคมวัฒนธรรมเขมร เรื่อง *สุบินกุมาร* ได้ให้แบบอย่างความประพฤติปฏิบัติสำหรับลูกชายว่า จะต้องบวชเพื่อตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ การตีความการบวชเช่นนี้มีความสำคัญมากในสังคมวัฒนธรรมเขมร ดังที่ปรากฏการอ้างอิงถึงเรื่องสุบินกุมารใน “กรมจบบ่” หรือวรรณกรรมคำสอนสามเณรสำนวนหนึ่งที่พบที่วัดปราสาทศิลาาราม จังหวัดสุรินทร์ ความตอนหนึ่งว่า

อุบถวชฺญนุบฺสเรยน ฌมฺมิดาตุจอนก สุรบินกุมาร บุสชาสัมเณร
ชาสัมเณรเนาะณนามะหาคาพุกันเลาง ฌญาอุณกฬุลทุก ฌลากเทาว

ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2567)

นรูก	ลุ่มปากกตาดหาง	ทพบทวญจนงบูน	มฎายพ้พรมผง
แหตบับเนาะหาง	ตุงตลอาดมา	ญนข้มเทาวบูน	รากสารลิลผนุส
ชาสัมนรณา	เตาะมฎายพียทุก	บานตลสุรคาร์	แหตผลลิก
ชาร์	บานบูนสุสบริไพ	รียโอวพุก	ชลากเทาวนรูก
ลุ่มปากเพยกไถย	เกิตชชาแบรตบราน	ตึระฉานอับรีย	อาหาข้มนีย
พ้บานเภากคาร์	ระแหมระหาม	ฉียแตรชชะมาม	ลุ่มปากกตาดนา
แสกรทหยาอัม	ชุลคัมอุตตะรา	แอนาชุยบานเลี่ยนย	สุรบินกูรมาร
ตึงเตายกิกการ์	ปียตามานแตร	ผลผนุสบูชชชา	สัมนรเนาะนย
เยาบปียตาไถลย	พ้บานเลี่ยนหาง		

(ดิเรก หงษ์ทอง, ม.ป.ป.)

(คำแปล-ขอให้สามเณรจงบวชเรียนธรรมเหมือนสุบินกุมาร บวชเป็นสามเณร นั้นดียิ่งนัก เหมาะสมเป็นล้นพ้น ดังเรื่องของมารดาสุบินกุมารที่ห้ามมิให้ลูกบวชจึงตก นรูก เมื่อลูกได้ไปบวชรักษาศีลก็ช่วยปลดเปลื้องมารดาจากทุกข์ให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ด้วยผลแห่งการบวชอันดีงาม ส่วนฝ่ายบิดานั้นไปทนทุกข์เป็นเปรต ไม่ได้กินโภชนาอาหาร ใด ๆ กลายเป็นเปรตที่กินแต่เลือดแต่หนองลำบากยิ่งนัก ได้แต่ร้องไห้ว่าจะมีใครช่วยได้ สุบินกุมารนั้นรู้ว่าอันสงส์ที่ตนได้บวชนั้นสามารถช่วยบิดาได้)

“กรมจบบ” สะท้อนให้เห็นถึงการนำตัวละครในศาสนาแปลงเรื่องสุบินกุมาร ไปใช้สอนสามเณรให้เข้าใจในอันสงส์ของการบวชว่าสามารถช่วยพ่อแม่ให้พ้นจากความ ทุกข์ในอบายภูมิ อีกทั้งยังเป็นการสอนสามเณรให้ตั้งใจบวชเรียนเพื่ออันสงส์นั้นจะช่วย ปลดเปลื้องทุกข์ให้แก่พ่อแม่ได้ “กรมจบบ” จึงแสดงลักษณะของวรรณกรรมเฉพาะถิ่น ในแง่ที่ว่า เรื่องสุบินกุมารได้รับการเน้นให้เป็นคำสอนที่เข้มข้น ในฐานะที่เป็นแบบอย่าง ความประพฤติสำหรับสามเณรในสังคมวัฒนธรรมเขมร

2.2 การบูชากับการอุทิศบุญให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ

การบูชาบรรพบุรุษ (ancestor worship) เป็นพิธีกรรมที่แสดงคติความเชื่อเรื่องวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังคงวนเวียนและข้องเกี่ยวกับลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัว การบูชาบรรพบุรุษจึงเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นกับคนตายซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับให้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยมีวิธีการทำให้ดวงวิญญาณนั้นพึงพอใจ เช่น การเซ่นไหว้ การอุทิศส่วนกุศล เป็นต้น การบูชาบรรพบุรุษเป็นวิธีคิดดั้งเดิมของมนุษย์บุพกาลที่พัฒนามาสู่ศาสนา สเปนเซอร์ (Spencer, 1877, 1897) ให้ความเห็นว่า มนุษย์บุพกาลเชื่อว่าวิญญาณเป็นอมตะแม้ร่างกายจะสูญสลายไปแล้ว บุคคลในครอบครัวที่ตายไปแล้วก็ต้องได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ วิญญาณบรรพบุรุษจึงถือเป็นวิญญาณกลุ่มแรกที่มีมนุษย์บุพกาลนับถือ มนุษย์บุพกาลยังเชื่ออีกว่า วิญญาณของบรรพบุรุษที่ตายไปนั้นสามารถบันดาลได้ทั้งผลดีและผลร้ายต่อตนเองและชุมชน จึงนำมาสู่ต้นกำเนิดของพิธีกรรมที่ต้องบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเหล่านั้นด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ดวงวิญญาณพึงพอใจ เช่น การขอขมา การพลีกรรม การอ้อนวอน เป็นต้น

ในสังคมวัฒนธรรมเขมร คติการบูชาบรรพบุรุษเป็นความเชื่อที่สำคัญมากมาตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวเขมรจะเรียกผีบรรพบุรุษว่า “อนุกตา” (เนียะตา) โดยเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษเสียชีวิตลงในดินแดนใด ดวงวิญญาณนั้นก็กลายเป็น “อนุกตา” ปกปักษ์รักษาผู้คนในดินแดนนั้น ชาวเขมรยังเชื่ออีกว่า “อนุกตา” มีหลายประเภทและมีทั้งให้คุณให้โทษ ผู้คนในแต่ละถิ่นจึงมีพิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อบูชาเนียะตา (แซนด์เลอร์, 2543, น. 30-31)

นอกจากนั้นมีการนับถือผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “เมบา” ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในครอบครัว หากสมาชิกในครอบครัวทำผิดจารีตประเพณีจะเรียกว่า “การผิดเมบา” เมบาก็จะลงโทษผู้นั้น และเมื่อจะทำการสิ่งใดก็จะต้องมีการบอกกล่าวแก่เมบาเสียก่อน ในสมัยก่อนลูกหลานจะมีการเซ่นไหว้หรือเซ่นตักแด่เมบาหากต้องการขอขมา (นเรศรัช ฟิลิปปันพร และคณะ, 2557, น. 18-19)

คติการบูชาบรรพบุรุษในสังคมเขมรยังปรากฏในประเพณีประชุมบิณฑ หรือ “บุญยกชุมบิณฑ” (บุญกุฎิบุญ) ซึ่งเป็นประเพณีการอุทิศบุญให้ดวงวิญญาณของ บรรพบุรุษที่ไปเกิดเป็นเปรตให้ได้พ้นทุกข์ จัดขึ้นในช่วงประมาณเดือนกันยายนถึงตุลาคม โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 15 วัน ชาวเขมรจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษอาจยังต้องได้รับทุกข์เวทนาโดย การเกิดเป็นเปรต ลูกหลานจึงมีหน้าที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ และเหตุที่ต้องทำในช่วงเดือนนี้เพราะเชื่อว่าเป็นช่วงที่ดวงวิญญาณจะได้รับอนุญาตให้ กลับมาหาลูกหลานได้ ในช่วงประเพณียกชุมบิณฑ ชาวเขมรนิยมไปทำบุญที่วัด โดยเฉพาะ การนำข้าวของและอาหารไปถวายแด่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ (Holt, 2012, pp. 4-6, 13)

แม้ *เรื่องสุบินกุมาร* จะไม่ปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษอย่าง เป็นลำดับขั้นชัดเจน แต่ก็ปรากฏวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคตินี้กล่าวผ่านความเชื่อเรื่อง วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากในตอนแรกที่เปรตพ่อกลับมาขอความ ช่วยเหลือจากสุบินกุมาร เมื่อสุบินกุมารทราบว่าเปรตนั้นคือบิดาของตนที่ทนทุกข์ทรมาน จากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สุบินกุมารซึ่งบวชเป็นพระแล้วก็ได้ออกบิณฑบาตแล้วแจกจ่าย อาหารนั้นเป็นทาน จากนั้นจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้พ่อได้ไปเกิดบนสวรรค์

ดังที่กล่าวในหัวข้อการนำเสนอแนวคิดเรื่องอานิสสงสวชนแล้วว่า คำพูดของ เปรตพ่อได้แสดงให้เห็นว่าความทุกข์ได้บรรเทาลงนับแต่วันที่สุบินกุมารได้บวชเป็นพระ จนเปรตพ่อสามารถขึ้นมาจากนรกและมาขอความช่วยเหลือจากสุบินกุมารได้

การบวชในฐานะที่เป็นบุญจึงสามารถอุทิศไปยังดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ ล่วงลับไปแล้ว โดยถือเป็นการปรับคติการบวชในพุทธศาสนาให้เข้ากับความเชื่อเรื่อง วิญญาณบรรพบุรุษและประเพณีการบูชาบรรพบุรุษที่มีความเข้มข้นมากในสังคม วัฒนธรรมเขมร

การอุทิศส่วนกุศลเพื่อช่วยพ่อให้พ้นจากการเกิดเป็นเปรตนี้สอดคล้องกับคติ ความเชื่อเรื่องประชุมบิณฑ อันอาจแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานให้การบวชในพุทธศาสนา

เป็นหนึ่งในวิธีการช่วยดวงวิญญาณของบรรพบุรุษให้พ้นทุกข์ แนวคิดดังกล่าวจึงอาจเป็นการตีความหรือขยายความหมายของอานิสงส์บวช จากแต่เดิมที่เน้นประโยชน์ส่วนตน (อัตตัตถะ) ขยายมาเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ) โดยเฉพาะประโยชน์ที่พ่อแม่ของผู้บวชได้รับ อันเป็นกุศโลบายที่พุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่า วิธีการให้ลูกบวชในพุทธศาสนาก็สามารถตอบสนองต่อความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษได้เช่นกัน เพราะอานิสงส์แห่งการบวชนั้นสามารถอุทิศไปยังดวงวิญญาณของพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้วได้เช่นเดียวกับการเซ่นไหว้หรือการปลุกเสกในรูปแบบอื่น

การที่ *เรื่องสุบินกุมาร* นำเสนอประโยชน์แห่งการบวชในพุทธศาสนาว่าสามารถทำให้แม่พ้นจากนรกและพ่อพ้นจากการเป็นเปรตแล้วไปเกิดบนสวรรค์นั้น อาจเป็นการผสมผสานความเชื่อ (syncretism) ให้คติการบวชในพุทธศาสนาเข้ากับคติการบูชาบรรพบุรุษ โดยนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการแบบพุทธศาสนาที่สามารถตอบสนองต่อความเชื่อท้องถิ่นหรือค่านิยมทางสังคมที่มีมาแต่เดิม

ด้วยเหตุนี้ *เรื่องสุบินกุมาร* จึงเน้นย้ำประโยชน์ที่พ่อแม่จะได้รับทั้งในโลกนี้และโลกหน้าอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอผ่านคำพูดของตัวละครพ่อแม่ที่กล่าวว่าบุญของลูกตามมาช่วย และการเรียกการบวชว่าเป็นสิ่งที่แสดงความกตัญญูทดแทน รวมทั้งการอ้างพุทธพจน์ที่กล่าวถึงจำนวนกัปหรือระยะเวลาที่พ่อแม่จะได้เกิดบนสวรรค์

3. การโน้มน้าวใจด้วยกลวิธีการประพันธ์แบบวรรณคดีพุทธศาสนา

เรื่องสุบินกุมาร ได้ประมวลกลวิธีการประพันธ์แบบวรรณคดีพุทธศาสนามาใช้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเกิดศรัทธาในการบวช โดยกลวิธีที่โดดเด่น คือ การใช้ขนบการประพันธ์พระสูตรในพุทธศาสนา ได้แก่ การใช้ฉากเป็นเมืองสาวัตถี และการระบุเวลาเป็นสมัยพุทธกาล ดังที่กล่าวว่า

โศภิตาอาทิตยวัน มุนิมาเนสนาถ มวยเนาะชาจงบ
ชาธไกรลง อสัณมิโรพรมง เนาสุภุมยโง เทียบสาวตฤ

(คำแปล-ตามที่ได้ยินมาว่า เดิมมีนายพรานคนหนึ่ง ผู้ห้าวหาญเกรียงไกรเหนือ
พรานทั้งปวง อาศัยอยู่ในบ้านแห่งหนึ่งในกรุงสวตติ) (เรื่อง *สุบินทกุมาร*, 1958, น. 2)

นอกจากนั้นยังมีการอ้างว่าเรื่องสุบินทกุมารเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาใน
สมัยพุทธกาล ดังความว่า

สมเด็จพระควา แสดงแสดงเทศนา คาถาบัวนบ

เถาใหญ่กุเอีย จูรคณาเยิงผุด สดาดัธมมกัณต์ ผลผนัสนา

(คำแปล-สมเด็จพระควาทรงแสดงเทศนาคาถาสีบท ภิคุเอีย จงฟังธรรมเทศนา
ถึงผลผนวช) (เรื่อง *สุบินทกุมาร*, 1958, น. 24)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานวิจัยที่กล่าวว่า *เรื่องสุบินทกุมาร* มีความคล้ายคลึงกับ
เรื่องสุบินทกุมารกลอนสวดของไทย แต่กลวิธีการสร้างความน่าเชื่อถือโดยการอ้างว่าเป็น
พุทธพจน์ และการมีเนื้อหาที่กล่าวถึงการจำแนกจำนวนกับตามสถานภาพบุคคล กลับไม่
พบในเรื่องสุบินทกุมารกลอนสวดของไทยที่แพร่หลายในภาคกลางและภาคใต้ ทำให้เห็นว่า
กลวิธีดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นที่กวีชาวเขมรได้นำมาประพันธ์ *เรื่องสุบินทกุมาร* ให้
มีลักษณะสอดคล้องตามขนบของการประพันธ์วรรณคดีพุทธศาสนา

นอกจากนั้น การที่ *เรื่องสุบินทกุมาร* ซึ่งเป็นศาสนาแล่งได้รับการอ้างถึงใน
“กรมจุบาบ” ก็เป็นตัวอย่างเฉพาะถิ่นที่อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า เรื่องสุบินทกุมารกลายเป็น
แบบอย่างการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมวัฒนธรรมเขมร ดังนั้นกลวิธีการ
ประพันธ์แบบวรรณคดีพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญมากในการสร้างความน่าเชื่อถือเพื่อ
โน้มน้าวใจให้ผู้สพรณกรรมเรื่องนี้เกิดศรัทธาต่อการบวชในพุทธศาสนา และน้อมนำ
คำสอนนี้ไปปฏิบัติเพื่อตอบแทนพระคุณพ่อแม่และตั้งใจศึกษาเล่าเรียน อันเป็นหน้าที่
ที่ลูกชายพึงกระทำ

บทสรุป

วรรณกรรมเรื่องสุบินกุมาร สำนวนภาษาเขมรของพุทธศาสนบัณฑิต นำเสนอแนวคิดหลักว่าประโยชน์แห่งการบวชสามารถช่วยให้พ่อแม่พ้นจากนรก แล้วได้เกิดบนสวรรค์ได้ ผ่านกลวิธีสำคัญ ได้แก่ การสร้างเหตุการณ์สำคัญ 2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากความขัดแย้งเรื่องการบวชระหว่างแม่กับลูก คือเหตุการณ์ที่แม่ตกรกแล้วรอดจากนรก และเหตุการณ์ที่พ่อแม่ขอความช่วยเหลือแล้วพ้นจากการเป็นเปรต กลวิธีต่อมาคือการบรรยายภาพสวรรค์อย่างละเอียดเมื่อพ่อแม่ได้ขึ้นสวรรค์ และอีกกลวิธีคือการใช้คำพูดยืนยันของพ่อแม่เองภายหลังได้รับประโยชน์จากการบวชของลูก พร้อมทั้งนำเสนอแนวคิดเรื่องประโยชน์สูงสุดในการทำให้พ่อแม่ได้นับถือพุทธศาสนา และตัวผู้บวชก็ได้ศึกษาพระธรรมคำสอน ซึ่งเป็นวิธีการขัดเกลาคใจให้ห่างไกลจากกิเลส และมุ่งไปสู่พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

สารสำคัญที่สรุปได้จากแนวคิดหลักของเรื่อง คือ *เรื่องสุบินกุมาร* นำเสนอประโยชน์แห่งการบวชในฐานะประโยชน์สองฝ่าย หรือ “อุภัยตละ” โดยฝ่ายสุบินกุมารซึ่งบวชในศาสนานั้นยังสอดคล้องกับประโยชน์ในพระสูตร แต่อีกฝ่ายหนึ่งในเรื่องเน้นอย่างมากก็คือตัวละครพ่อแม่ ที่ได้พ้นวิบากกรรมจากบุญแห่งการบวช

เรื่องสุบินกุมารนำเสนอแนวคิดเรื่องประโยชน์แห่งการบรรพชาอุปสมบทใน 2 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในระดับโลกียะ คือ การช่วยพ่อแม่ให้จากวิบากในนรก และการได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนประโยชน์ในระดับโลกุตระ คือ การที่พ่อแม่ได้นับถือพุทธศาสนา และได้เริ่มละกิเลส ส่วนตัวสุบินกุมารเองก็ได้ศึกษาพระธรรมคำสอนเพื่อมุ่งไปสู่นิพพาน

จากการวิเคราะห์ด้วยมุมมองพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น *เรื่องสุบินกุมาร* ได้แสดงให้เห็นถึง “กระบวนการ” ทำให้เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นใน 3 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ การประมวลแนวคิดจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งความเชื่อท้องถิ่นเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ทำให้ *เรื่องสุบินกุมาร* มีลักษณะพิเศษในการนำเสนอแนวคิดจากพระไตรปิฎกควบคู่กับแนวคิดที่ได้รับการตีความขึ้นมา

เรื่องสุบินกุมารได้ตีความการบวชว่าเป็นการทำบุญอันยิ่งใหญ่ และสามารถอุทิศไปยังพ่อแม่ ตลอดจนดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้

ส่วนกระบวนการลำดับที่สาม คือ การใช้กลวิธีการประพันธ์แบบวรรณคดีพุทธศาสนาสร้างความน่าเชื่อถือและโน้มน้าวใจผู้อ่านและผู้ฟังให้เกิดแรงศรัทธาในพุทธศาสนา

ทั้งนี้ จากการตีความแนวคิดเรื่องอานิสงส์บวช ทำให้ *เรื่องสุบินกุมาร* มีลักษณะเฉพาะถิ่น ผ่านการตีความว่าการบวชคือวิธีการตอบแทนพ่อแม่ และมีคุณค่าในฐานะวิธีการแสดงความกตัญญูทดแทนที่ รวมทั้งยังมีคุณค่าในฐานะเป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับสามเณรในสังคมวัฒนธรรมเขมร

กล่าวโดยสรุป *เรื่องสุบินกุมาร* เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่น สะท้อนผ่านการตีความคติทางพุทธศาสนาให้เข้ากับความเชื่อในท้องถิ่น อันเป็นการประนีประนอมให้ความเชื่ออื่นสามารถดำรงอยู่ร่วมกับพุทธศาสนาได้ ตัวเรื่องมีการนำเสนอคติที่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกควบคู่กับคติที่เกิดจากการตีความใหม่ เห็นได้จากการแบ่งระดับประโยชน์ของการบวช การวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณคดียังแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนในการนำแนวคิดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องอื่นมารังสรรค์ให้เป็น *เรื่องสุบินกุมาร* โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องอัตถะและการอ้างว่าเป็นพุทธพจน์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่แนวคิดสำคัญเรื่องอานิสงส์บวชที่ปรากฏวรรณกรรมเรื่องสุบินกุมารและสอดคล้องกับความสำคัญในสังคมวัฒนธรรมเขมร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา นาคสกุล. (2564). *อ่านภาษาเขมร* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทบุรินฤนาถ, กรมพระ. (2513). *ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรินฤนาถ*. พระนคร: ศิวพร.
- แซนด์เลอร์, เดวิด. (2543). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา* (พิมพ์ครั้งที่ 2; พรรณงาม เก้าธรรมสาร, สดใส ชันติวรพงศ์ และวงเดือน นาราสัจจ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ดิเรก หงษ์ทอง, ผู้ปริวรรต. (ม.ป.ป.). *สูตรากุณเจาเวบุตรเตาเวชุลนแอง และ กรมจุบาบ ฉบับวัดปราสาทศิลาาราม*. เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์, เสาวภา พรสิริพงษ์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2557). *เรียนรู้ประเทศเพื่อนบ้าน กัมพูชาในมิติทางสังคมวัฒนธรรม*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2558). *ปัญญาสาตก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ลายคำ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). ม.ป.ท.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2566 จาก [http:// www.84000.org/tipitaka/](http://www.84000.org/tipitaka/)
- วิชุดา ทิพย์วิเศษ. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบสุนันทาคำภพย์ ฉบับกรมศิลปากร และ สุนันทกุมาร ฉบับภาษาเขมร. *วารสารพิกุล*, 19(1), 205-223.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2541). ลักษณะคำประพันธ์เขมรสมัยกลาง. *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 20(2), 41-46.
- _____. (2550). *ศาสตร์และศิลป์: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ พัฒนาการ และความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมร* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อภิญา ตะวันออก, (29 กรกฎาคม 2563). *ละครบัลลังก์กับบทเล่านอกโรง*. https://www.matichonweekly.com/column/article_330065
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2552). *ทวนและทวนบาร์มี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ภาษาต่างประเทศ

- ฉิ่ง หุก ทิ. (2007). *อักษรศิลป์แถมรสตวตลที่ 20*. ภูเก็ต: บณณาการองคร.
- เรื่อง สุนันทกุมาร. (1958). ภูเก็ต: พุทธศาสนบณัติตย.
- ลี ธารตง. (1960). *อักษรศาสตร์แถม*. ภูเก็ต: เสง จนวนหวต.
- เมีย คิม. (2023, August 14). *ลัทธิศาสนาแห่งเมรุกรมเรื่องสุนันทกุมาร สมณเณรไถยกรุม* *ลัทธิประมุขีปริทีป เขตตพระตรฟ้าง กมพูชากรม*. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=EcdSOFrEhbq>

- Amratisha, K. (1998). *The Cambodian novel: A study of its emergence and development* (Doctoral dissertation). School of Oriental and African Studies, University of London, London.
- Holt, J. C. (2012). Caring for the dead ritually in Cambodia. *Southeast Asian Studies*, 1(1), 3-75.
- Jacob, J. M. (1996). *The traditional literature of Cambodia: A preliminary guide*. Oxford: Oxford University Press.
- Kourilsky, G. (2022). Filial piety: Shades of difference across Theravādin traditions. In Berkwitz, S. C. & Thompson, A. (Eds.), *Routledge handbook of Theravāda Buddhism* (pp. 156-169). London: Routledge.
- Pali Text Society. (1925). *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. London: Pali Text Society.
- Primiano, L. N. (1995). Vernacular religion and the search for method in religious folklore. *Western Folklore*, 54(1), 37-56.
- Roveda, V., & Yem, S. (2009). *Buddhist painting in Cambodia*. Bangkok: River Books.
- Spencer, H. (1877). *The principles of sociology* (Vol. 1). London: Williams and Norgate.
- _____. (1897). *The principles of sociology* (Vol. 3). New York: D. Appleton and Company.
- Walker, T. T. (2018). *Unfolding Buddhism: Communal scripts, localized translations, and the work of the dying in Cambodian chanted Leporellos* (Doctoral dissertation). University of California, Berkeley.